

Gizli Rusya

Rusya'nın İhtilal Tarihinden ve En Ateşli Kanlı Safahatından Bahseder

Yazar: Sydakoff*
Çeviren: Arzu BOY*

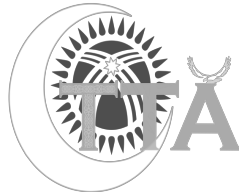
Rusya'nın ihtilal tarihinin en kanlı ve ateşli safhalarından bahseden "Gizli Rusya" adlı eser, Rus ihtilalcilerinden Sydakof tarafından kaleme alınmış ve 1914'te ise Türk yurdu kütüphanesi tarafından Osmanlıca olarak çıkarılmıştır. Giriş bölümünden anlaşıldığı kadarıyla dört bölümden oluşan eserin, ulaşılan birinci bölümü Türkçeye çevrilmiştir. Eserin Osmanlıca'dan günümüz Türkçesine çevrilen ve Osmanlıca altmış sayfadan oluşan birinci bölümü, Rusya'nın ihtilaller tarihini ve çeşitli milletler üzerindeki politikasını anlamaya yetmiştir. "Gizli Rusya" adlı eserin Türkçe'ye çevrilmiş şekli aşağıdadır.

Anahtar Kelimeler: *Rusya, İhtilal, Sydakof, Tarih, Hakimiyet.*

Rus memâlik-i vâsiasının hemen her köşe ve bucağında baş göstermiş ve gösterecek ihtilâl ve isyân cereyânlarının sebep ve mâhiyetini lâyıkiyle anlayabilmek ve bu hareket-i isyâniyenin Rusya'da sâkin bütün akvâmı ve Rus milletinin bütün tabakât ve sunûfunu kendi dâire-i sirâyetine çekip almak husûsundaki şâyân-ı hayret kâbiliyet ve istidâdı hakkında doğru bir fikir hâsil edebilmek ve nihâyet bu alâim-i kıyâmın bütün ehemmiyet ve şümûlünü bi-hakkın derk ve ihâta eylemek için Rus tarihinin hemen hemen mebâdîsi addolunacak

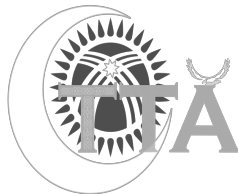
* Gizli Rusya adlı eserin yazarıdır. Bu eser daha sonra Türk Yurdu Kütüphanesi tarafından Osmanlıcaya çevrilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, arzunar@hotmail.com.
(Makale gönderim tarihi: 02.01.2019; Makale kabul tarihi: 10.03.2019)

derecede uzak ahvâl ve vukûâta ric'î bir nazar-ı tedkîk ve tahlîl atfetmek lâzım gelir. O zaman görülecek ve anlaşılacak ki kocaman Rus İmparatorluğu'nun başka başka lisanlar söyleyen akvâm-ı müteaddide ve muhtelifesi asırlarca devâm eden müdhiş ve gayr-ı kâbil-i tasvîr taaddiyât ve itisâfât yüzünden âdetâ zor ile isyân ve ihtilâl sevk edilmişlerdir. Denilebilir ki Rusya hükûmeti kendi efrâd-ı ahâlîsine isyân fikir ve hissini telkîn için hiçbir himmeti dirîğ etmemiş, hiçbir zahmetden kaçınmamıştır.

Rusya'nın her tarafından hakîkaten müdhiş ve mahûf bir kuvve-i tâmmiye ile sürüp meydâna çıkmakda olan isyân ekînlerinin tohumları zannedilmesin ki yalnız el-yevm Rusya'da saltanat sürmekte olan (Romanof-Holştayn-Gotorp) sülâle-i çârîsi tarafından ekilmişdir. Hayır, bu hânedâna selef olan hânedân mensûbları dahi Rusya'da kuvvet ve kudreti ellerinde bulunduran sunûf-ı hâkimedden her hangi bir iyilik ve insâniyeti beklemek abes olduğunu ve makâmât-ı âliyeden verilen mevâ'id ve te'mînâtın milleti oyalamak için bir takım desâis ve ekâzibden ibâret bulunduğunu efâl ve hareketleriyle Rusya'daki akvâma iyiden iyiye isbât eylemişlerdir. Asır-dîde bir esâretin verdiği gayz ve merâret sevkiyle kendilerini üzüp çiğnenmekte olan zâlim ve müstebidlere karşı bî-pâyân bir nefret hâsıl eden Rusya akvâmı hür bir hayât ve mevcûdiyete mazhar olabilmek, Rusya'yı medeni ve müterakkî bir hükûmet hâline koyabilmek için ancak bir çare olduğunu anlamışlardır ki o çare de milletin kanını emmekte olan mütegalibeyi topu takımıyla imhâ ve ifnâdan ibâret bulunuyor. Rusya'daki sunûf-ı hâkime birbirine karşı ihrâz-ı nüfûz maksadı ile nice defalar yekdiğeriyle icrâ etdikleri mübârezât ve muhârebât esnâsında gûyâ hukûk-ı saltanatı nez eden şu veyâ bu zâlimi makâm-ı hükûmdârîden iskât bahânesiyle Rus akvâm-ı muhtelifesinin muâvenetinden âzamî istifâde etdiler? Halbuki bu kanlı cidâller netîcesinde bertaraf edilen şey ancak bir zâlimin şahsı olup onu dâimâ diğeri bir zâlim istihlâf ediyordu. Yoksa esâsdaki fenâlık yani Rusya'nın vücûdunu bir karha-i âkile gibi kemiren zulüm ve istibdâd seyyiesi eskisi gibi devâm edip gidiyordu.

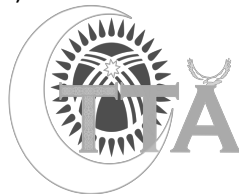

Rusya târihini bî-tarafâne bir nazar ile tedkik edenler için bir silsile-i fecâyî'den başka bir şey değildir. Biçâre Rusya akvâmının boynuna vurulmuş olan bu felâket zincirinin halkalarından her biri ya siyâsî bir cinâyettir ya ateş ve kan içinde boğulmuş bir isyân ve ihtilâldir. Rusya'nın tarihini yazmak demek Rus kıyâm ve ihtilâllerini nakil ve hikâye eylemek demektir. Çünkü o tarih ancak bu gibi fecî' ve hunrîz¹ vukûât ile mâlidir.

Şimdiki Rusya'nın mebde'-i zuhûruna müsâdif zamanlara kadar avdet ve rücû edilir ise Rus tarihini birbirinden ayrı beş devir ve fasla taksîm ve tefrik etmek lâzım geldiği görülür. Bu devirlerin birincisi Ruslarca (İskandinavya=İsveç ve Norveç) kabâili ruesâsı arasından kendilerine reis ve hâkim olmak üzere intihâb ve celb olunan ve Rusya'da (Grandük) unvânını alan (Rorik)'in inân-ı hükûmeti ele aldığı zamana kadar (862 kable'l-mîlâd) devâm eder. İkinci devir (Rorik)'in mensûb olduğu (Varyag) kavmi prensleriyle ileri gelenlerinin Rusya'da hüküm sürdükleri hengâmdır ki 862'de başlayarak 1052'de nihâyet bulur.

Üçüncü devir Rusya'nın birkaç grandükalığa inkısam ile bu hâl üzere yaşadığı devirdir. 1583'de Rusya tarihinde bir dördüncü fasıl açılmışdır ki bu, Moskova grandüklerinin icrâ-yı saltanat etdikleri zamandır. Nihâyet 1613'de üç sene devâm eden bir fetret devresinden sonra (Romanof) hânedân-ı hükümdârîsinin Rusya taç ve tahtını ihrâz etmesiyle bed' eden devir geliyor ki (Romanof)ların son erkek mümessili ve vârisi olan Çar Altıncı (İvan)'ın vefâtıyla o sülâlenin inkırâzına mebnî târih nokta-i nazarından o beşinci devri iki kısma ayırmak îcâb eder. Çar Altıncı İvan'dan sonra Rusya tahtına su'ûd ve cülûs eden İmparatoriçe (Elizabet) Romanofların ber-hayât kalan en son a'zâsı idi. Artık müşârunileyhânın vefâtı üzerine hukûk-ı saltanat Romanoflar ile karâbeti olan Şimâlî Almanya Prenslük hânedânından

¹ Hunrîz: Kan dökücü (Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Aydın Kitabevi, Ankara 2002, s. 382).

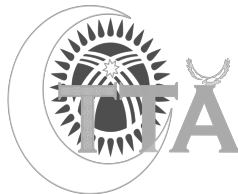

(Holştayn-Goturp) sülâlesine intikâl etti ki bunun çarlık makâmındaki ilk mümessili 1762'de cülûsu vukû' bulan meşhûr Deli Petro olmuşdu².

Rus hükûmetinin telkînât ve teşvîkâtiyla yazılan Rus tarih kitaplarında şimdiki Rusya'nın mnüessisi olan ve kendi nâmına izâfetle Moskof ülkesine (Rusya) adını koyan Grandük (Rorik)in zamân-ı saltanatından el-yevm Rusya'nın mukadderâtını idâre eden çar İkinci Nikola'nın devr-i hükûmetine kadar geçen zaman Rusya için bir şan ve şevket, bir şekve ve azamet hengâmı olmak üzere tasvîr olunmaktadır. Ma'amâfih Rus tarihine âid ma'lûmâtın menba'larını resmî veyâ nîm resmî kitaplarda aramayan erbâb-ı tedkîk ve mütâlâ'a Rusya'nın mebd-i zuhûrundan bu âna değin devir eden uzun zaman zarfında Rus milel ve akvâmının ancak kısa bir sa'âdet ve memnûniyet-i nisbiye hengâmını idrâk etmiş olduklarını anlarlar ki bu hengâm (Rorik)'in Rusya toprağına ayak basmasından evvelki müddetdir.

O zaman Rusya ıslavları kabîlemsi bir teşkilâta mâlik hesâbsız ufak akvama münkasım bulunuyorlardı. Beyinlerinde kavi bir râbîta-i siyâsiye ve idâriye mevcûd olmamasından dolayı heyet-i mecmûaları ile yekpâre bir hükûmet ve millet temsîl edemeyen bu Rus ıslavları vâkıan ara sıra birbirleriyle kavga etmez değil idiler. Ancak cümlesinin aynı lisân ile mütekellim olmaları aralarındaki tefrika ve teşennütün pek ileriye varmasına karşı kavî bir mâni olduğu için zamân zaman yekdiğerleriyle icrâ etdikler ufak tefek muhâberât ekseriyâ çok geçmeden bir netîce-i sulhiyeye iktirân etmekte idi. Rusya'nın yukarıda zikr etdiğimiz ilk devre-i târihine dâhil ve mensûb olan bu küçük kavimlerin vakit vakit hâl-i ihtilâfa düşmeleri gibi bir mahzûr ve mazarratı kat kat ta'mîr ve telâffî edecek bir hâlleri var idi ki o da bütûn

² Deli Petro kendisine verilen deli ünvanını hak ettiğini her hareketi ile ispatlamıştır. Sıradan bir saray partisine katılmadan önce masum oğlu ve varisinin öğleden sonra eziyet çekerek izleyebilen bir kişiliğe sahiptir. (A. Kürşat Gökçaya, Cemil Cahit Yeşilbursa, *Yeni ve Yakınçağ Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2010, s. 276); İstanbul'a tayin edilen ilk Rus elçisi de bu döneme rastlamaktadır. (Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, TTK, Ankara 2011, s. 15

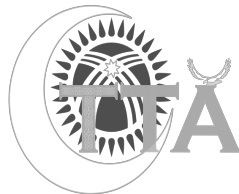
manâsıyla hür ve müstakil yaşamaları idi. Vâkı'an onların evâmirine mutî ve münkâd oldukları reisleri yok değil idi. Maamâfih bu reisler her kavmin müntahab vekillerinden mürekkebe bir nev şûrâ-yı meşverete tâbi idiler ki bu meclise dâhil olan azâ hep yaşlı başlı ve görgülü âdemlerden seçili idi. Bu meclislerin mevcûdiyeti muhtelif Rus akvâmına âid umûr ve husûsâtın, o zamanki mukteziyyâta göre az çok müessir ve emin bir teftîş ve murâkabe-i umûmiye tahtında cereyânını temîn eylemekte idi. Bu meclislere Rusya'da (Viçe)³ derlerdi ki meşrûtiyet-i hakîkiyeye nâil olmak için Rus hürriyetperverânının açdıkları mübâreze ve yaptıkları münâkaşalarda bu kelime sık sık yad ve tekrâr olunur. Rus milletinin mücâhede-i hâzırasıyla istihsâle çalışdığı hürriyetler kendi eslâfının (Viçe) meclisleri zamânındaki hürriyetlerinden fazla bir şey değildir. Haka yirminci asırda yaşayan Ruslar on bir kurn-ı evvel⁴ yaşamış olan Ruslardan bile daha az bir hürriyete mâlik olmağa râzıydılar. Yetişir ki şimdiki istibdâd ortadan kalsın. Rusların bin yüz senelik bir devirden sonra hâlâ o tarihteki ecdâdları kadar olsun az bir hürriyete mazhar olmak gâyesi arkasından koşmaları ve bu cüz'î hürriyetin bile bu milletten el-ân dirîğ edilmesi Rus sunûf-ı hâkimesinin tâkat-fersâ bir râddeye gelmiş olan istibdâd ve mutlakiyetinin en belîğ bir delîli değil midir?

Rus akvâmının zamân-ı kadîmdeki hürriyet ve serbestîleri İskandinavya'dan çağırılıp Rus hükûmetinin asl-ı bânî ve müessisi olan Rurik'in zamân-ı idâreyi ele aldığı âna kadar devâm edebilmiştir. Bu münâsebetle burada bazı îzâhât-ı târihiye verelim:

İskandinavya akvamı arasında kuvvet ve cesâretleriyle temâyüz eden Varyaglar ile senelerce kanlı muhârebeler icrâ etdikden ve bu harbler yüzünden yekdiğeri ile dahi tutuşduktan sonra Ruslar nihâyet

³ Viçeler bazı kaynaklarda veçe olarak da ifade edilmektedir. Veçe: Rus yurdunda eskidenberi devam edip gelen ve bir nevi demokrasi idaresini andıran halk (daha doğrusu ayrı zümrelerin başbuğları veya soyların büyükleri) toplantıları olarak bilinmekteir. (Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, TTK, Ankara 1999, s. 45.

⁴ Kurn evvel: asır öncesi

Varyaglar ile devamlı bir sulh akd edebilmek ve aynı zamanda intihâb-ı ruesâ meselesinden nâşî kendi miyânelerinde mevcûd ihtilâflara hitâm vermek üzere dokuzuncu asrın sonlarına doğru Varyagların en nüfûzlu üç reisi olan Rorik, Sinevis ve Tarvoer birâderleri kendi memleketlerine celb ve davet etmeğe karar verirler⁵.

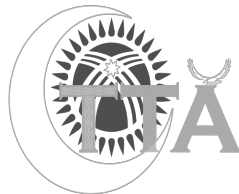
Bu üç kardeş maiyyetlerinde binlerce itba⁶ ve efrâd olduğu hâlde Rusya'ya gelir ve evvel be evvel Rusların elindeki topraklara vaz'-ı yed ederler. Ma'amâfih buna mukâbil Viçe meclislerinin hukûkuna riayet edeceklerine yemin ederek hiç olmaz ise bu sûretle Ruslara hoş görünmeğe çalışırlar. Meğher bu, İsveçlilerin ahaliyi ilk zamanlarda oyalamak için mürcaat ettikleri bir desîseden başka bir şey değilmiş. Aradan az bir vakit geçer geçmez Ruslar kendi hayât ve mukadderâtlarını nasıl gaddâr ve bî-emân bir düşmanın eline teslim ettiklerini gâyet acı ve acıklı tecrübeler ile öğrenmişlerdir. Rurik ile ve birâderlerinin Ruslara takmış oldukları boyunduruk o kadar ağır, o kadar metin bir şey idi ki bunu Ruslar bugüne değin bile üzerlerinden tamâmıyla atmağa muvaffak olamadılar. (Rurik), birâderlerinin vefâtından sonra onlardan kalma arâzî-i cesîmeyi tevârüs ederek makarr-ı hükûmetini (Novgorod)'a nakil etdi ve bu hareketiyle şimdiki Rusya'nın temel taşını koymuş bulundu.

(Rurik), haşin ve merhametsiz bir tarzda idâre-i hükûmet ediyordu⁷. Vâkıan kendisi şûrâ-yı ümmetlerin mevcûdiyetine hâtime çekmedi ise de bu meclisleri, bizzât intihâb ve tayîn ettiği bir takım ruesânın hevâ ve keyfine râm ve münkâd kıldı. Artık o meclisler için biraz muhâlif göstermek, müstakilen bazı karârlar ittihâz eylemek imkânı kalmamış idi. Meclis azaları Rurik'in aylıklı âdemlerine kemâl-i huşû ve vuzû' ile

⁵ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 151

⁶ İtba: Tabi kılma arkasına alma

⁷ Geniş bir mıntıkayı idaresi altına almaya muvaffak olması ve yerli Slav ve fin uruğları üzerinde hakimiyetini tesis etmesi Rurik'in Rus devletinin kurucusu olarak kabul edilmesine sebep olmuştur. (Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 20)

boyun eğmekden ve her telakkî ettikleri emre tahsîn ve âmin-hân olmakdan başka bir şey yapamıyorlardı.

Rus prenslerinden Askold tarafından Kiyef şehri makarr-ı hükûmet ittihâz edilmek sûretiyle tesis olunan ikinci Rus hükûmeti (Rurik)'in halefleri zamânında (Novgorod) Hükûmeti ile tevhit olunarak bi'l-âhire bu haleflerin halefleri edvâr-ı saltanatında müte'addid def'alar taksîme uğradıldı ve nihâyet birinci (Vlademir)in zamânında tekrâr eski vahdet hâline ifrâğ ve ircâ olundu. (Vilademir)in vefâtından sonra mûmâileyhin sekiz erkek evlâdından her biri (Kiyef) hükûmetinden kendisine bir hisse-i arâzî tefrik ederek bu sûretle o hükûmet bir daha parçalandı. Vilademir'in bu sekiz oğlu, kendi kendilerine grandük unvânını izâfe eden ilk Rus prensleridir. Bu sekiz kardeş miyanında en mühim rolü olan ve ancak dört sene kendi hükûmetinin başında kalabilen (1015-1019) (Sivyatopolk) idi ki bir müddet sonra mûmâileyh zâlim ve müstebid birâderi (Yaroslav) tarafından tâc ve tahtından harben ve cebren mahrûm bırakıldı.

Pek harîs-i ikbâl olan bu (Yaroslav), birâderleri ile yeğenlerinin taht-ı hâkimiyet ve idâresindeki yerlere sâhib ve hâkim kesilebilmek için Rus akvâmını birbirine katarak böylece uzun senelerce süren ve Rusya'yı kan deryâlarına boğan muhârebâta sebep oldu. Yaroslav'ın halefleri zamânında bu haleflerin yekdiğeriyle icrâ ettikleri mütemâdî muhârebeler yüzünden Rusya müdhiş bir hâl-i iftirâk ve teşettüte uğrayarak nihâyet Türklerin ribka-i esâreti altına girdi. Kalka muhârebesinde 1223 Ruslara karşı ilk gâlibiyeti ihrâz eden Cengiz Han Rusya'yı serâpâ kendi zîr-i hükmüne alarak bu sûretle Moskof istiklâl ve mevcûdiyetine uzun müddet için nihâyet verdi. Rusya'yı başdan başa teshîr eden Türkler orasını Kıpçak Hanlığı'na ilhâk eylediler⁸. Vâkıan Cengiz Han Rus prensleri ile grandüklerinin ekserisini makâmlarında ibkâ ve muhâfaza eyledi ise de artık Rusya'nın Türkler tarafından fetih ve istilâsı üzerine Rus mülûku Cengiz Han'ın zîr-i destânları derekesine inmiş bulunuyor ve Rus ahâlîsine en tahammülkeş vergileri tarh eden

⁸ Rusya bu mücadelede büyük bir yenilgiye uğradı. (Süleyman Kocabaş, *Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, Vatan Yayınları, İstanbul 1989, s. 15).

ve tamâmıyla köle muâmelesini gösteren Türk hâkânının her dürlü ezâ ve cefâsına ses çıkarmamağa mecbûr kalıyordu. Türklerin zamân-ı hâkimiyetinde Rusya gayr-ı kâbil-i tasvîr fecâ'atlara sahne olmuştur. Rus prenslerinden kâh biri kâh diğeri kendi idâresindeki millete mürâca'at ederek âtiye âid hürriyet, sa'âdet ve refâhiyet va'adleri ile o kavmi Kıpçak Hanlığı aleyhine isyâna teşvîk eylemekte idiler. Lâkin hakikatde Rus mülûkunun ihtirâsât-ı ikbâlcûyânesini ve temâyülât-ı tahakküm-perverânesini te'mîn ve tatmîn için vukû' bulan bu teşvîkât ve tahrîkât netîcesinde safdil ve bîçâre halk eskisinden daha müdhiş bir esârete giriftâr oluyordu. Zîrâ erbâb-ı kıyâmî te'dîb ve tenkîl için Kıpçak Hanlığı tarafından mahall-i isyâna asker göndermek mecbûriyeti hâsıl oluyordu.

Demîn zikrettiğimiz isyânlarla bazı Rus ruesâsı akvâmı tarafından komşu bir hıttaya⁹ temellük edebilmek maksad-ı hafîsi ve Kıpçak Hanlığı'nın muvâfakat-ı zimniyesiyle vücûda getirilen kanlı ve ihtilâlleri dahi ilâve eder isek Rusya'nın o zamanlar arz etdiği manzara-i müdhişe hakkında az çok doğru bir fikir hâsıl etmiş oluruz. El-Hâsıl Rusya'nın her tarafında katl ve şûrişden, cinayet ve isyândan başka bir şey yok idi. Rus prensleri tezvîrât ve cinâyât-ı siyâsiye, tertîbât-ı fesâdkârâne maksadıyla kendi zîr-i destânlarında bir meyil ve hâhiş¹⁰ uyandırmak için ellerinden geleni yaptıklarını der isek bunu mübâlağaya atf etmemelidir. Biz-zat bu Moskof mülûkunun eser-i teşvîk ve tergîbi olarak Rusya'da îkâ edilen cinâyetleri birer birer ta'dad etmek için birkaç cild doldurmak lâzımdır. Vaktâ ki Üçüncü İvan tarafından satvet ve kudret temelleri vaz edilen Moskof Granddüklüğü sâir ufak Rus hükümetlerine karşı bir mevki-i rüchân¹¹ ve tefevvük ihrâzına muvaffak oldu¹². Rusları Türklerin esâretinden kurtarmak ve küçük Rus

⁹ Hıttta: Memleket s. 364.

¹⁰ Hâhiş: İstek, arzu, isteyiş (Develioğlu, *Osmanlıca -Türkçe Sözlük*, s. 382).

¹¹ Rûchan: Üstünlük, üstün olma (Develioğlu, *Osmanlıca -Türkçe Sözlük*, s. 382).

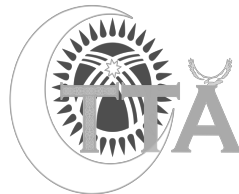
¹² Moskova büyük knezliğinin altında bulunan Rusya, III.Ivan zamanında artık hanlara ait knezlik değildir. Lehistan- Litvanya, Macaristan gibi müstakil Hristiyan devleti olmuştur.1487'de Kazan Hanlığı Rus nüfusuna girdi. Rusyanın

prenslüklerini tek bir hükümetin idâresi altında birleştirmek için Rusya'da ilk teşebbüsler ve gayretler sarf olunmağa başladı. İstiklâl ve ittihâd yolunda vâki' olan bu teşebbüsler son derece müdhiş ve hûnrîz muhârebât vukû'una sebep edildi. İşte o esnâda idi ki Türkler Rusya'da mahûf akın yaparak Moskova şehrini serâpâ tahrîb ve ihrâk etdikden başka yüz bin kadar Rusu esir ederek berâberlerinde sürükleyip götürmüşlerdir. Lâkin bu mübârezât ve mücâhedâtdan Rus ahâlisinin istifâdesi lâ-şey hükmünde kaldı. Zîrâ Rus mülûku, Türk ve Tatarlara karşı muvaffakiyetler ihrâz etdikçe ahâlî hakkındaki mu'âmele-i cebr ve cefâlarını o nisbetde teşdîd eyliyorlardı. 1547'de Çar Unvânını takınan Dördüncü (İvan) cebr ve tegallübü öyle bir râddeye vardırırmış idi ki kendisinin irtikâb ettiği mezâlim ve itisâfâtı tasvîrden bütün müverrihlerin kalemi âciz bulunuyor¹³. Vâki'an resmî Rus târih kitaplarında o hükümdâr Rus kuvve-i dâime-i askeriyesinin müessisi olmak i'tibârıyla elfâz ve ta'bîrât-ı sitâyîşkârâne ile yad ve zikr olunmakta ise de doğrusu söylemek lâzım gelir ise kendisinin vücûda getirdiği bünyân-ı hükümetin temelleri bir yığın insan cesedinden ibâretdir. İvan tarafından tesîs olunan cebr ve şiddet-i idâresi yalnız avâm sınıfını değil, lâkin asilzâdegân tabakasını dahi son derece dilgîr ve meyûs etmiş olduğundan kişi zâdeler kitle-i nâs ile el ele vererek (İvan'ı) taht-ı hükümdârîden ıskât için birkaç defa cüretkârâne teşebbüslere girişmişlerdir. Bu teşebbüsler dolayısıyla 1564 ile 1572 seneleri arasında tüyleri ürperdecek derecede vahşiyâne ve fecîâne vukûât cereyân etmiş ve lâkin ne çâre ki sonunda (İvan) yine gâlib kalarak binlerce asilzâdeyi ve tabakât-ı süfliyeye mensûb lâyüad eşhâsı

Osmanlı Devleti ile ilk münasebeti de III.Ivan zamanına rastlar. 1492'de Rus knezinin ilk mektubu Osmanlı Padişahı II. Beyazıt'a ulaştı. 1497'de Mihail Pleşçeyev adlı ilk Rus elçisi İstanbul'a geldi. (Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi*, TTK, Ankara 2014, s. 77).

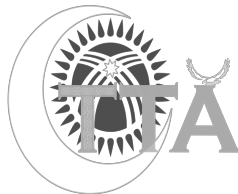
¹³ IV.Ivan Rusya'da taç giyerek çar olan ilk hükümdardır. Çocukluğundan beri son derece gaddar ve vahşi tabiatlı olduğundan hükümdarlığında kanlı bir saltanat sürmüştür. Öldükten sonra Ruslarca Çar, kahraman, fatih, büyük olarak anılmıştır. (Yahya Okçu, *türk- Rus Mücadelesi*, Berikan Yayınları, Ankara 2004, s. 16)

en gaddârâne bir sûretde katl ve idâm etdirmekle kendine meydan okumak isteyenlerden intikâmını almıştır. (Romanof) Sülâlesi'nden ilk Rus hükümdârı olan on yedi yaşındaki (Mihail Fedoroviç)¹⁴'in taht-ı çârîye ku'ûduna müsâdîf olan 1572 senesi ile 1613 tarihi arasında gûzerân eden müddet belki Rus tarihinin en hûnîn bir devresidir ve o zamanda dahi görüyoruz ki Rus mülûku eskiden beri muttasîf oldukları ahlâk-ı redîeye tebaan ihtirâsât-ı ikbâl-cûvânelerini ahâlînin kanıyla temîn etmek üzere o ahâlîyi mâl ve mülkerine göz dikdikleri prenslere karşı isyâna sevk etmekden geri durmamışlardır.

Rus tarihinin beşinci devresi (Romanof) hânedânına mensûb birinci çarın sahne-i siyâsetde isbât-ı vücûd edişinden itibâren bugüne kadar geçen müddeti câmi ve muhît bulunur. Bu devrenin sahne-i cevelânı olduğu vekâyî' ve hâdisât, vahşet ve fecâat itibarıyla edvâr-ı sâbika vekâyî'inden hiç de aşağı kalmıyor. Ma'amâfîh devr-i ahîr şuûn ve ahvâlini daha evvelki edvâr vekâyî'ine tefrîk ve temyîz eden bir cihet vardır ki o da şu son birkaç asır zarfında Rusya'da sarf olunan bütün gayretlerin ve faâliyetlerin matûfün-aleyhi çarlığın te'mîn ve alâ-yı şükûh ve azametinden ibâret olmasıdır. Eskiden Rusya'yı bir müddetçe ve me'kel addeden ve sâbık Rus mülûkunun muhabbet ve teveccühünü kazanmış olan vicdansız ve merhametsiz mütegalibe gürûhu yerine çardan bol bol ma'aş ve atıyye alan me'mûr kılık ve kıyâfetinde bir alay eşhâs kâim olmuş idi ki bunlar halka, her emre kör körüne itâate ve kırbaç darbeleri ile sevk olunduğu yoldan geçmeğe mecbûr bir insan sürüsü nazarı ile bakmakta idiler. Her kim ki çarlığın tervîc-i âmâline müheyâyâ olduğunu ilân eder ve hizmet-i devlete girmeğe muvaffak olur ise kuvvet kudreti ellerinde tutan sâir cebâbire tarafından bilâ-tereddüd bir hempâ ve kafadar ad ve telakkî edilerek icrâ olunan bütün ef'âl ve harekât-ı şekâvetkârâneye –ne kadar cânîyâne, ne kadar gaddârâne olurlar ise olsunlar– bi'l-âhire hiçbir cezâ görmemek şartıyla iştirâke hak kazanırdı. Ednâ bir sûretde istibdâd ve mutlakiyete karşı

¹⁴ Yeni Çar henüz 17 yaşında olmasının yanı sıra hastalıklı ve yumuşak tabiatlı kimseydi. Devlet işlerini idarede hiçbir tecrübesi yoktu. (Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 214)

gelmeğe cüret edenlerin âkıbeti pek vahîm olurdu. O zaman Rusya'da ne var idi ise hepsi çara hâdim ve sâdık bir âlet hâline konmuşdu. Rus kilisesinin başına gelen acıklı hâller, Rus ahâlîsinin boynuna ne ağır zincirler takıldığına ve o milletin mukaddesâtı bile ne sûretle ayaklar altına alındığına en belîğ bir misâldir.

Rusya'ya Hıristiyanlık, Rum misyonerleri tarafından idhâl olunmuş idi. Dersaadet Rum Patrikhânesiyle asırlarca bilâ-inkitâ' münâsebetde bulunmuş olan Rus metropolidlerinin o makâma bir dereceye kadar tâbi ve merbût kalmaları kadar tabî'i ne var idi? On kurnu¹⁵ mütecâviz bir müddet en müdhiş ve muzlim bir esâret altında yaşamış olan Rus akvâmı dîn-i İsevî'yi¹⁶ kendileri için bir medâr-ı halâs ve tesellî bildikleri için o diyânete derîn bir îmân ve i'tikâd ile rabt-ı kalb eylemişler idi. Lâkin Rusya henüz bir çokgrandükalıklara münkasım olduğu zamanlarda bile re's-i kârda bulunanlar Rus ahâlîsinin temâyülât ve hissiyât-ı diyânetperverânesini ve Hıristiyanlığa olan itâ'at ve merbûtiyetini kendi âmâl-i siyâsiyelerine hâdim bir âlet ve vâsita olarak isti'mâli derpîş eylemişler idi. Buna muvaffak olmak ve büyük küçük rütbedeki râhibleri zimemdârânın mu'âmelât-ı keyfiye ve müstebidânesine karşı ahâlîyi sıyânet ve muhâfaza edemeyecek bir hâle getirmek için evvelâ Dersaadet Patriki'nin Rusya'da hâiz olduğu nüfûzu kırmak ve sâniyen Rus metropolidleri ile râhibleri reis-i kârdakilerin hüküm ve kuvvetine doğrudan doğruya râm ve tâbi' kılmak îcab ediyordu. Bu plan daha Moskova havâlîsine fermân-ı fermâ olan Grandük (Feodor) zamânında bile kurulmağa başlandı. Onun içindir ki bu grandükün devr-i saltanatında Muhammedilerin gitgide tevessü eden fütûhâtı gibi azîm bir tehlikeye karşı Bizans imparatorluğunu müdâfaa etmesini o grandükden istirhâm etmek üzere Moskova'ya gelen Salhorda Rum Patriki Antakyalı (Yuvakim)'e verilen cevâbda ancak patrik tarafından Rus kilisesinin Dersaadet Patrikliği'nden infikâkına ve müstakillen bir Rus Patrikliği'nin ihdâs ve tesîsine muvâfakat gösterilmek şartıyla muâvenet-i matlûbenin ibrâz

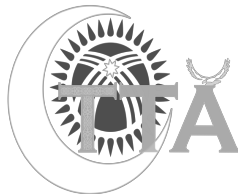
¹⁵ Kurun: Devir, çağ, zaman. (Develioğlu, *Osmanlıca -Türkçe Sözlük*, s. 528)

¹⁶ Dini İsevi: Hz. İsa'nın dini. (Develioğlu, *Osmanlıca -Türkçe Sözlük*, s. 450)

olunabileceği beyân edilmiş idi. Grandükün müddeayât ve teklîfâtına karşı bidayetde katiiyen muhalefet ve itiraz eden (Yuvakim) bi'l-âhire yavaş yavaş yumuşayarak bütün Rus metropolidlerinden müteşekkil bir meclis-i rûhânî bu iftirâka muvâfakat eder ise kendisinin de bu husûsu kabûl edeceğini söyledi. İhtiyâr patrik Rus metropolitler heyet-i umûmiyesinin Ortodoks kilisesinin vahdetine karşı vukû bulan sû-i kasdı akîm bırakmak husûsunda tek başına kalmış olan kendisinden fazla bir metânet ve şiddet ibrâz edebileceğini gâlibâ hafiiyen ümîd ediyor idi. Fakat grandük (Feodor) kendi arzu ve kararını Rus heyet-i rûhâniyesine tav'an ve kerhen kabûl ettirmek için birçok vesâite mâlik bir âdem idi. Rum Patriki Moskova'dan müfâratat eder etmez (Feodor) Rusya'nın tekmi'l metropolidlerini Moskova'da ictimâa davet ile onlara tasvîrini beyân ve îzâh eyledi. Metropolidler teklîf-i vâkî'ı Ortodoks kilisesine karşı mülhidâne bir tecâvüz diye tasvîb ederek bunu pür hiddet ve infi'âl ve müttefikten reddettiler. (Feodor) ruesâ-yı rûhâniyenin bu tavr-ı serkeşânesine karşı büyük bir itidal ve lâkayî ile mukâbele etdi. Çünkü pek iyi biliyordu ki Moskova'da toplanmış olan âdemler için cevâb-ı muvâfakat vermeden oradan savuşup kurtulmanın hiçbir çâresi yok idi. Binâenaleyh kendisi verecekleri kat'î cevab hakkında uzun uzadı düşünmek için metropolidlere muayyen bir mühlet i'tâ ile aynı zamanda istek ve arzusuna karşı gelecek olanlardan hiçbirinin diri olarak makâm-ı rûhâniyesine avdet edemeyeceği tehdîdinde bulundu. Bir fâre kapanına tıklmış kalmış olan rûhâniler kendi hayâtlarını kurtarabilmek için uzun tereddüdlere sonra bir Rus Patrikliği'nin ihdâsı muvâfık ve kavânîn-i rûhâniyeye mutâbık olacağı zemîninde bir karar ittihâz eylediler. (Feodor) bu gâlibiyet üzerine ancak birkaç gün evvel ölüm ile tehdîd ettiği başrâhibleri büyük tekrîmât ve ta'zîmât ile devâir-i rûhâniyelerine geri gönderdi. Artık müstakil Rus kilisesinin temel taşı vaz edilmiş ve şu zamanlarda tekrâr lüzûm-ı ihyâsından sık sık bahis olunan Rus Patrikliği'nin ihdâsı taht-ı te'mîne alınmış bulunuyor idi.

Lâkin Rus kilisesinin Rum Ortodoks kilisesinden ayrılması hakkında Moskova Meclis-i Rûhânîsınca ittihâz olunan karar-ı cebrînin kânûniyet kesbetmesi şarkdaki dört Rum Patriki'nin istihsâl-i muvâfakatine

mütevakkıf idi. Dersaadet ve Antakya patrikleri günden güne daha büyük bir un ve şiddet gösteren İslamlara karşı Rusya'nın müzâheretini te'mîn fikr-i muzmeri ile Moskof Grandüklüğü'nün sâha-i diyânetdeki teşebbüsât-ı istiklâl-cûyânesine karşı az çok i'tilâfkâr ve mümâşât-perver davranıyorlar idi. Buna mukâbil Kudüs ve İskenderiye patrikleri Moskova Meclis-i Rûhânîsinin karârını Ortodoks kilisesinin kavânîn-i esâsiyesine min-küllî'l-vücûh mugâyir telakkî ederek vaz'-ı mütemerridânelerinde kemâl-i şiddet ile ısrâr ediyorlar idi. O sırada Dersaadet'de bir hâdise oldu ki şehr-i mezkûr Rum Patriki (Yeremyas)'ı Rusya'ya ilticâ ve firâra mecbûr bıraktı. Moskova Grandükası Dersaadet patrikinin bu hâl-i zacret ve ıztırâbından bi'l-istifade Rus Patriklik meselesinde onun rızâsını kopardı ise de Rusyaca ibrâz-ı mu'âvenet husûsundaki patrikin ibrâm ve ilhâmına rûy-ı iltifât ibel göstermedi. Demek oluyor ki Rusya'dan te'mîn-i imdâd maksadıyla Moskova'ya şitâb eden bu reis-i rûhânî ümniyesine mazhar olmak şöyle dursun, çarlığın en mühim tasavvurâtından birini kuvveden fi'ile çıkarmağa yardım etmek sûretiyle bi'l-akis Rus idâre-i müstebidânesine îfa-yı mu'âvenet etmiş bulunuyordu. (Yeremyas)'ın rızâ ve muvâfakati tahsîl edilir edilmez Dersaadet'deki me'mûriyet ve vazîfesinin müceb¹⁷ olduğu mezâhim ve ıztırâbâtdan ve zâten de pek ilerlemiş olan yaşından bahis edilerek emîn ve râhat bir makâm olan Rus kilisesi Riyâseti kendisine teklif olundu. Lâkin (Yeremyas) mücâhede-i milliye ve dîniyesine devam etmek üzere eski makâmına avdeti en parlak ve kandırıcı teklîfe tercîh eyledi ve diğer Rum patrikleri de (Yeremyas)'ın bu fikrini tasvîb ettikleri için Rus patrikliğine Moskova metropolidi tayîn ve intihâb olundu. Rusya'da milli bir patriklik te'sîsine dâir olan vesîka-i resmiye Dersaadet, Antakya, Kudüs Rum Patrikliklerinden başka on dokuz metropolidin ve yine o kadar başpiskopos ile yirmi piskoposun imzâsını hâvî bulunuyor.

Kuvve-i hükûmeti ellerinde tutan zâlim müstebidler için Rus Patrikliği pek müessir ve kâti' bir âlet-i tahakküm ve tegallüb kesildi. O makâmın tesîsinden sonra Rus kilisesinin tırâzı olan iki katlı haç kâtil bir

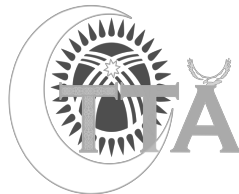
¹⁷ Müceb: İcabetmiş, lazımgelmiş. (Develioğlu, s. 661)

hükûmetin alâmet-i rumuziyesi bulunan yalın kılıçdan artık hiç ayrılmaz oldu. Yani nerede hükûmetin keskin ve zâlim kılıcı masûmların kanını akıtıyor ise orada iki katlı haçın te'siri dahi duyulur ve görülürdü. Hükûmetin sert eli ulaşmadığı yerlere kilisenin ağır kolu uzadıldı. Rus Patriki, Rus metropolitleri ve Rus papazları her emir ve işârete ale'l-amiyâ mutâveat etmeğe mecbur oldukları kuvve-i hükûmetin yedinde bir vâsita-i infâziye ve icrâiyeden başka bir şey değil idiler. Tabî'idir ki bu ahvâl Rus ruhbânı arasında memnûniyeti tevîd edemezdi. Bu sebeptendir ki müstakil Rus patrikliğinin te'sisinden az bir müddet sonra Rus rûhâniyyûnu kendi kiliselerinin Şark Rum kilisesinden infikâkına rûy-ı muvâfakat göstermiş olduklarına pişmân oldular. Bu teessür ve adem-i hoşnûdiyet ilcâsıyla Rus râhibleri arasında yavaş yavaş bir fikr-i isyân uyanmağa başladı. Ruhbân, mümessili oldukları diyânetin bir takım cebâbirenin ihtirâsât-ı zâlîme-i hodkâmânesine âlet ve vâsita olmasına artık tahammül edemiyordu.

Rus ruhbân takımı arasında baş gösteren bu tehlikeli hâlet-i rûhiye Deli Petroca mechûl değil idi¹⁸. Onun için kendisi Fransa'dan avdetinde Rus metropolitlerinin tedrîcî sûrette artmakta olan tesîr ve nüfûzlarını kırıp kuvve-i rûhâniyeyi bütün bütün kuvve-i cismâniyenin tahakkümüne râm ve tâbi kılmağa karar verdi. Rus Ortodoks râhiblerinin öteden beri Rus hükümdârlarının bütün evâmir ve irâdâtına karşı âdetâ kelbâne itâ'at göstermiş olmalarına rağmen Deli Petro günün birinde hükûmet ile kilise arasında ciddî bir ihtilâf zuhûru ihtimâl ve tehlikesini havf ve endîşe ile derpîş etmekden hâlî kalmıyordu. Âkil ve müdebbir bir adam olan o hükümdar, zaman ile Rusya'da hakîkî bir kuvvet kesilmiş bulunan kilisenin çarlık tarafından kendisine uynatılmak istenilen hakîr ve zelîl rolü îfâdan nihâyet imtinâ

¹⁸ Deli Petro dönemi zulüm ve sıkıntı açısından diğer dönemlerden geri kalmamıştır. Bu durum Abdulkadir Baharççek, Osman Ağır, "Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi", makalesinde dile getirilmiştir. (Abdulkadir Baharççek, Osman Ağır, "Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi", *Birey ve Toplum Dergisi*, C. 4, Sayı: 8, 2014, ss.5-25).

edeceğini düşünüp duruyor idi. Ruhbân mehâfilinden daha o zaman tezâhür etmeğe başlayan pek vahim âsâr-ı galeyân ve feverâna mebnî o unsuru açıktan açığa kıyâm ve isyâna sevk için ancak gayr-ı memnûnları etrâfında toplayan ve çarlığa meydan okumağı zihnine koymuş olan metin ve azim-perver bir patrikin intihâbı kâfi gelecek idi. Binâenaleyh Rus patriklerinin onuncusu olan (Adriyan)'ın 1700 tarihinde vukû' bulan vefâtı üzerine Çar Deli Petro bu adamı mübâriz ve cidâlkâr bir tabî'ata mâlik birinin istihlâf etmesi ve böylece kuvve-i cismâniye ile kuvve-i rûhâniyece beyninde harbin alevlenmesi korkusuyla yeni patrik hakkındaki intihâbâtı sûret-i katıyyede men ile patriklik vezâifinin ancak metropolidlerin en müsinni tarafından vekâleten ve muvakkaten îfâsına müsâade gösterdi. Aynı zamanda Deli Petro Rus kilisesinin nizâmât ve teşklîlâtında tadîlât-ı esâsiye icrâ ettirmek üzere rüesâ-yı rûhâniyeyi Moskova'da bir meclis akdine davet eyledi. Binâenaleyh bir zamanlar ölüm tehdîdi ve en gaddar ve haksız tedâbîrin tatbîkiyle vücûda getirilmiş olan Rus Patrikliği bu kere bir takım fuzûlî tazyîkât ile ortadan kaldırılmağa mahkûm bulunuyor idi.

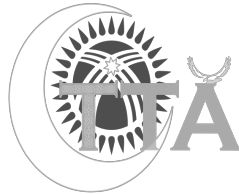
Deli Petro Moskova'da toplanan rûhâniyyûn meclisine patrikliğin lağv ve feshini teklîf ettiği zaman hâzırûn arasında bir tufan-ı i'tirâz kopdu. Zîra onlar müstebid çarın bizzât Rus kilisesinin riyâsetini deruhde etmek ve bu sûretle o kiliseyi büsbütün çarlığın boyunduruğu altına sokmak emel-i hafisini beslediğini pek iyi hissediyorlar idi. Lâkin kararlarında dâimâ sâbit ve musır olan Deli Petro meclisi vaad ve vaîd ile yola yatırdı ve gûyâ kilisenin istiklâline dokunmak niyetinde olmadığına delîl olmak üzere patrikliğin makâmına kâim olacak (Sinod) ¹⁹nâmiyla dâimî bir meclis-i rûhânî teşkîli için bir irâde ısdâr ettiğini hâzır bulunanlara bildirdi. Deli Petro patrikliğin lağvıyla (Sinod) Melcisinin tesîsinden bir kat daha galeyâna gelen rehhabînin memleketde iğtişâş çıkarmalarını men için o meclisin teşkilinden bâhis

¹⁹ Memurin ve ruhbandan oluşan ve başında imparatorluk nüfusunu temsil eden (başmüddeiumumi) bir nevi nazır bulunan bir meclis oluşturulmuştur. (Galip Kemali Söylemezoğlu, *Rusya Tarihi*, Kanaat Kitabevi, 1939, s. 236)

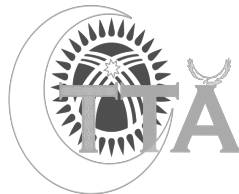
bütün beyannâmelerin evvelâ kendi nazar-ı tedkîk ve tasvîbine arz edilmesini fermân eyledi. Diğer taraftan bu işde çara âlet olmuş olan Piskoposlar küçük râhiblerin ve bunların tesîri altında bulunan avâm takımının infîâl-i galeyânını teskîn için tesis-i cedîdin fevâid ve muhassenâtından bâhis beyannâmeler neşr ediyorlardı. Lâkin Deli Petro Dersaadet Rum Patriki'ne gönderdiği bir nâmede: (Sinod) meclisinin te'sîsinden maksadım umûr-ı rûhâniyeyi biz-zât idâre ve murâkabe etmektir, yolunda bir itirâfda bulunduğu mehâfil-i rûhâniyeye akis edince her taraftan bir nidâyı hiddet yükseldi ve râhiblerin ekserîsi (Çar ve onun parasıyla satın alınmış piskoposlar bizi tuzağa düşürdüler) diye bağırmağa başladılar ve hiçbir zaman çar da bir reis-i rûhânî sıfatını tanımayacaklarını alenen beyâna kadar vardıkdan başka (Sinod)'un reis-i hakîkîsi kim olduğuna dâir hükümetden katî ve vâzih îzâhât istediler. İşin fenaya varacağını anlayan Deli Petro (Sinod'un reisi bi'z-zât benim) demeğe ve hattâ o meclisin riyâsetine bir gayr-ı rûhânîyi bile ta'yîn etmeğe cesâret bulamıyordu. Diğer taraftan kendisi (Sinod)un başına ruhbândan birini koymak istemiyordu. Çünkü bu takdîrde Rus kilisesini Rus tahakküm ve istibdâdı elinde âdî bir bâzîce menzilesine indiren ıslâhât bî-hüküm ve bî-ma'nâ kalacak idi. İşte buna binâendir ki Deli Petro gayr-ı memnûn ruhbâna (Sinod)un riyâset-i sânilîğine kimi ister iseniz ta'yîn ediniz, lâkin o meclisin reis-i hakîkîsi hazret-i İsadır, dedirdi. Bu beyânât kimseyi hoşnud edemedi. Ma'amâfih aradaki ihtilâfın vahâmetini artırmamak için (Sinod)un reis-i sânilîğine o meclis azâsının en müsinni intihâb olundu ve onun sandalyesi yanına asıl reisin sandalyesi konu ki buna hiç kimsenin oturmasına mesâ gösterilmedi.

Deli Petro Sinod azâsının bu komedyalarına bir müddet iğmâz-ı ayn eyledi. Lâkin günün birinde müşârunileyh Sinod'a (Prokoror) unvânıyla bir gayr-ı rûhânîyi hükûmetin murâkabe ve teftîş me'mûru sıfatıyla ta'yîn etdi. Bu ta'yîn keyfiyeti rehâbîni son derece gazablandırdı. Onlar ne çarın böyle bir tayînini icrâ etmek ne de nasb edilen adamın Sinod ictimâ'larında hâzir bulunmak hakkını hâiz olamayacaklarını söyleyerek ilk celsede (prokoror)'u kapı dışarı etmek bile istediler. Lâkin çar kararını muhik ve meşrû' göstermek için ilk Hıristiyan kayserleriyle

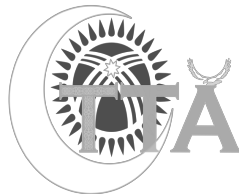
sâbık Rus grandüklerinin (Konsil) denilen mecâlis-i rûhâniyede müzâkerâtın hüsn-i cereyân ve intizâmını ve o mecâlis tarafından ittihâz olunan mukarrerâtın tatbîk ve infâzını temîn ve hele ruhbân takımının ancak kuvve-i cismâniyenin salâhiyeti dâiresinde bulunan işlere müdâhalesini ve hukûk-ı saltanata tecâvüzünü men için salâhiyet-i teftîşiyeyi hâiz bir vekîl bulundurduklarını Rus hükümdârlarının böyle pek kadîm bir hakkını kendisinden bi'z-zât nez etmek katiyyen câiz olamayacağını ileri sürdü. Bu mesele hakkında cereyân eden şedîd münâkaşât ve mübâhasâtдан sonra râhibler nihâyet bi'l-iztirâr çarın nokta-i nazarını kabûl ettikleri için çarlık vekîli artık muntazaman ictimâlara devam etmeğe başladı. Hattâ imparatorun biz-zât Sinod'da isbât-ı vücûd etdiği ve kendi sözünce Hazret-i İsa'ya tahsîs edilen sandalyeye oturduğu bile birkaç defa vâkî' oldu. Deli Petro Sinod meclisinde takındığı etvar ve evzâ-i müteazzimâne ile Rus kilisesinin yegâne ve hakîkî reisi kendisinin olduğunu hâzîrûna anlatmak istediği göze çarpıyor idi. Maamâfih Deli Petro'nun bütün halefleri Sinod'a karşı bu derece mütekebbirâne hareket etmediler. Çar birinci (Pol) sinn-i rüşde varan mahdûmu (Aleksander)ji –ki bi'l-âhire çar İkinci Aleksander olacak ve fecî bir sû-i kasta kurban gidecek idi. Sinod meclisine takdîm için o meclise dâhil olduğu zaman kendisine azâların en yaşlısı işgâl etdiği yer yanında bir sandalye tahsîs olunmuş idi. Lâkin Birinci Nikola bu sandalyeyi kendi eli ile biraz arkaya iterek bu tavırla kendi kendini Rus kilisesinin reis ve babası değil belki oğlu ad ve itibar etdiğini îmâ eylemek istemiştir. Maamâfih imparator (Pol)'un bu tevâzu ve mahviyetine rağmen hükûmet ile ve kilise arasındaki rekâbet ve mübâreze eski şiddetini muhâfaza ederek bugüne kadar devam edegelmıştır. Hazret-i İsa'ya tahsîs olunan sandalye hâlâ boş durduğu hâlde el-yevm çar Rus kilisesinin hakîkî hâkimi ve onu temsîl eden (Prokoror) ise Sinod meclisinin hakîkî reisidir.

Şimdiki Rusya'nın en benâm ricâlinden olan ma'hûd (Pobedonosef)'in uhdesine Sinod meclisi Prokororluk vazîfesinin tevdi'yle bu meclis tamâmıyla o adamın ve mümessili olduğu kuvve-i hükûmetin nüfûzu altına girdi. Ma'amâfih bir hükûmetin kendi kendini

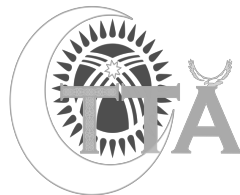
korumak için kullandığı kuvvetlerin bazen o hükümet aleyhine dönüverdiği emsile-i târihiyye ile sâbit hakâyıkandır. Nitekim (Pobedonosef) buna en son delildir. Çarlar son asırlar zarfında (Prokoror)'un salâhiyet ve nüfûzunu tezyîd için her şeyi yaptıkları gibi bu adamın Sinod meclisince intihab ve tayîn olunan reis-i sânisinin kat kat fevkinde bir şahsiyet olduğunu isbât ve irâe etmek üzere vaktiyle ancak (Prokororluk) sıfatını hâiz olan o şahsa Başprokororluk rütbesini vermişlerdir. Bu adam Rus milletinin cehtëlet ve ibtidâliği hasebiyle o millet üzerinde müdhiş bir nüfûza mâlik olan Rus kilisesini sûret-i mutlakada zîr-i tahakkümünde bulunduruyor. Lâkin bu kuvvet ve kudret sâyesinde o adam saray-ı çârîde her arzu ettiğini yaptıрмаğa da kâdir bulunuyor. Denilebilir ki bizzât çar ve saray ekâbiri başprokororun elinde âdî birer oyuncak gibidirler. Halbuki esâsen Sinod meclisinin mevcûdiyetine şiddetle muâriz ve muhâlif olan ve bunun lağvını talep etmekden bir dakika bile fârîğ olmayan Rus rehâbîni başprokororluk me'muriyetine fuzûlî ve gayr-ı meşrû bir vazîfe nazarıyla bakmaktadırlar. (Popedonosef)'in zât ve şahsı aleyhine ve Rus Patrikliğinin tekrâr ihyâsı lehine el-ân icrâ edilmekte olan mübârezât ve mücâhedât, papas kıyâfetli (Gabon) nâmındaki ihtilâlcinin sahne-i faâliyet ve icrââtda ansızın zuhûru ve Rus rehâbîni beyninde son zamanlarda kemâl-i şiddetle tekrâr başgöstermeğe başlamış olan temâyülât-ı isyâniye, esâsen çarlık tarafından Rus kilisesinin istiklâlîni mahv için asırlarca sarf edilen mesâî yüzünden mehâfil-i rûhâniyede makâm-ı hükümdârî ile Rus hükümetine karşı çokdan beslenen hissiyât-ı adâvetkârânenin bir netîce-i tabî'yye ve zarûriyyesi addedilmek lâzım gelir. El-hâsıl Rus ahâlîsinden yetişmiş olmak hasebiyle o ahâlî ile tamâmen hem his ve hem fikir olan, milletin bütün âlâm ve ıztırâbâtına iştirâk eden ve o millet kadar Rus resmî boyundurğu altında inim inim inleyen Rus heyet-i ruhbânî bu gün efkâr-ı ihtilâliye ile meşbû' bir hâlde olup re's-i kârdakilerin istibdâdını yıkmak üzere livâ-yı isyânî ref' için ancak münâsib bir fırsat zuhûruna müterakkab bulunuyor.

1897'de icrâ olunan resmî tahrîr-i nüfûsa göre Rusya ahâlîsi o tarihte 125.640.021 efrâddan ibâret idi. Nüfûs-ı umûmînin yüzde

altmış altısını terkîb eden Rusla büyük Ruslar, küçük Ruslar ve Beyaz Ruslar nâmıyla üç kısma ayrılmaktadır. Büyük Rusların adedi 55.667.469, Küçük Rusların mikdârı 22.370.551 ve Beyaz Rusların ki ise 5.885.547'ye bâliğ olmaktadır.

Lâkin şurası şâyân-ı kayddır ki Küçük ve Beyaz Ruslar asırlardan beri Büyük Ruslar ile hâl-i ithilâf ve mübâreze de yaşıyorlar. Onların gâye-i hayâlî Avusturya Macaristan'da icâ-yı saltanat eden (Hasburg) sülâlesine mensûb bir perensin taht-ı idâresinde ve (Galiçya)'da sâkin (Ruten)ler ile birlikde hür ve müstakil bir hükümet teşîs eylemektir. (Ruten) yâhud Küçük Rus meselesi Rusya'nın en nâzik ve mühim meselelerinden birini teşkil ediyor. Rusya'da hâlis Ruslardan ayrı bir millet olan Küçük ve Beyaz Ruslardan mâ'adâ âtîdeki akvâm mütemekkin bulunuyor: 7.931.307 Polonyalı, 5.063.156 Moskoviç, 8.084.139 Kırgız ve Kaysak; 3.737.627 Tatar; 1.790.489 Alman; 1.439.163 Başkır; 1.435.937 Let; 1.339.448 Gürcü ve Mangralyalı; 1.210.510 Litvanyen; 1.173.096 Ermeni; 1.121.669 Rumen; 1.023.841 Mordevin?; 1.002.737 Eset; 968.655 Sart, 743.755 Çuvaş; 819.579 Çeçen; 802.807 Kalmuk; 726.534 Vovityan; 375.439 Çermis; 4.351.169 Finlandalı; 281.357 Türkmen; 271.665 Kürd; 258.300 Siryan ve Karmıyan; 227.384 Yakut, 172.726 Bulgar, 170.627 Abah; 147.488 Nogay; 66.270 Tunguz ve Rusyaya hicret etmiş olan akvâm-ı muhtelifeye mensûb 700.000 kadar efrâd Rus kilisesi bütün bu akvâm efrâdından 87.123.604'e Ortodoksluğu kabul etdirmeğe muvaffak oldu. Bâkî kalanlar diyânetlerine ve ekseriyet i'tibârıyla da milliyetlerine sadık kaldılar. Rusya'da min-haysû'l-mecmû' 13 milyon

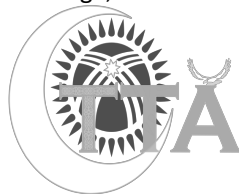

İslam²⁰ ve 12 milyon Katolik sâkin bulunuyor. Katoliklerin kısm-ı a'zamı Polonyalılardan ibâretir²¹.

Rusya'nın müstebid zimemdârânının bütün bu akvâmı kendi boyundurukları altına almak için icrâ ettikleri mübârezât hakîkaten pek müdhiş olmuştur. Bâ-husûs merkezî Rusya ile Kafkasya'da sâkin akvâmı Ruslaşdırmak için irtikâb olunan mezâlim tüyler ürpertecek derecede vahşiyâne idi. Sözde Türkler tarafından Bulgarlara karşı revâ görülen ve Rus-osmanlı harbinin vukûuna sebep olan tazyîkât o mezâlim yanında hiç hükmündedir. Kafkasyada mutavattın olup ekserîsi Müslüman olan ve cüzî bir kısmı el-ân esnâma taabbüd eden akvâmın fevkalâde cengâverliğine mebnî bunlar ile vukû bulan muhârebât sâir kavâm ile yapılan cenklerden pek çok hûnrîzâne olmuştur. O havâlîdeki cenklerin hemen ardı arkası kesilmeyecek derecede uzun sürmesi Kafkasya akvâmının kendilerine karşı ikide bir girişilen fütûhât seferlerini akîm bırakmak üzere dâimâ silah be-dest kalmalarından ileri gelmiştir. Rus müstebidleri Kafkasya hıttasını yapı tahakkümleri altında ezebilmek için münâvebe ile kâh silah kuvvetine, kâh vesâit-i dîniyeye mürâcaat eylemişlerdir. Bidâyetde cesîm bir noktayı istilâ ve ilhâk maksadıyla icrâ olunan esfâr nihâyet bir imhâ ve ifnâ muhârebesi şekli-i menfûrunu almış ve otuz seneden fazla süren bu harb yüz milyonlarca rubleyi bel' ettikten başka birkaç milyon insanın da helâkine bâdî olmuştur. Bir taraftan bir kavim taht-ı inkiyâd

²⁰ En son istatistikler Rusya'da 22 Milyon İslam mevcûd olduğunu gösteriyorlar. Lakin Kırgızistan ve Türkistan'da mükemmel tahrîr-i nüfus henüz yapılmamış olduğundan bu mikdârı 20 milyona çıkarmak îcâb eder ve bu yekûndan Gürcü, Fars ve Kürd gibi akvâm-ı gayr-ı Tûrâniyeye mensûb bir milyon nüfûs tarah edilirse mütebâkî 29 milyon Müslüman tamâmen Türkdür. "Türk Yurdu" Kütüphanesi.

²¹ Sovyetler dünyasında yaşayan milletler sayılırken Türk ismi mümkün mertebe az zikredilmeye çalışılmıştır. Moskuva adlı kitabın 165. Yaprığında Rusya'da yaşayan milletlerden bazılarının isimleri şu şekildedir: Ruslar, Ukraynalılar, Beyaz Ruslar, Özbekler, Tatarlar, Kazaklar, Azeriler, Ermeniler, Gürcüler, Litvanyalılar, Tacikler, Türkmenler, Estonyalılar, Kırgızlar. (Samet Ağaoğlu, Sovyet Rusya İmparatorluğu, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s. 51).

ve esârete alınır alınmaz diğ̈er taraftan başka bir kavim isyân eder ve Rus boyunduruğ̈unu üzerinden atmağ̈a cehd eylerdi. Bu kavim dahi hâl-i mezellete serilir serilmez ya üçüncü bir kabîle livâyı isyânı ref eder veyâhud evvelce mağ̈lûb edilen birkavim hürriyetini istirdâd için tekrâr meydân-ı cidâle atılırdı.

Akvâm-ı mezkûre ruesâsı kendi vatanlarını istîlaya gelen Ruslara karşı daima büyük bir mihmân-perverlik gösterdikleri ve bir kere yaptıkları mukâvelelere riâyetde tasavvur ettikleri hâlde barbar Rus zâlimleri lisanlarından, âdetlerinden ve dinlerinden bir şey anlamadıkları bu bîçârelere medeniyet kabûl etmez efrad-ı vahşîye nazarıyla bakmaktan ve haklarında en alçak şenâ'atleri revâ görmekten geri durmazlar idi. Cebr ve zor ile kahr ve tedmîr edilen kabâil ruesâsının en müsînlere bi'l-âhire yüksek bir fidyeye necât mukâbilinde saliverilmek üzere Ruslar tarafından rehine olarak kim bilir nerelere sürüklenip götürülür idi. Genç delikanlılar Rus terbiyesiyle büyümek ve yetiştirilmek üzere ebeveynlerinin ruhsat ve muvâfakati olmaksızın şuraya buraya nakil olunur idi. Kadınlar ve genç kızlardan bir çoğ̈una âdetâ câriye mu'âmelesi yapılarak ba'zıları fuhuşhânelere sermâye olarak satılırdı. Hânûmânlarından her dürlü vesâit-i cebriye ile uzaklaşdırılan gençlerden bir haylisi menfâlarından firâr ile kabîlelerine gizlice avdet yolunu vâkı'an bulmaz değil idiler. Bu gibiler hürriyet ve istiklâl fikirlerinin en har-ı müşevvik²² ve mürevviçleri kesilerek arkadaşlarını Rus esâretinden kurtarmak için memleketlerini köy köy, kabile kabile dolaşarak her tarafta ahâlîyi isyâna tahrik ederler idi. Eski serbestîlerine tekrâr mâlik olmak için hayâtlarını fedâ etmeğ̈e hâzır olan bu bahadırlar için resmî Rusya ancak "Haydud Sürüsü" vasıf ve tabîrini buluyor ve kullanıyordu. Mâdem ki o kahramanlar resmî Rusya'nın nazarında âdî hayduklardan başka bir şey değil idi, o halde onlara karşı en ibtidâî medeniyet ve insâniyet fikirleri ile gayr-ı kâbil-i te'lîf olan her dürlü muâmelât-ı şenâ icrâsı câiz ve mübâh idi. Rus askerleri Kafkasya kabâil ve akvâmına âid ormanları ve köyleri yakmakta ve bu harîklerden hâsıl olan kül

²² Müşevvik: (Develioğ̈lu, s. 755)

tabakası üzerinde kendi imhâ siyâsetlerinin muvaffakiyetle tetevvücünü te'mîn için metin blokhavzlar²³ inşâ etmekte idiler. Bu ahşab istihkâmlara yerleşmiş olan askerler, kendilerine karşı gelmek cüretini gösteren bîçâre hürriyet mücâhidlerine –bunlar kadın ve çocuk olsalar bile- bîrahimâne itlâf ederler idi. Kafkasyanın o müheyyeb dağlarının eteklerini kaplayan cesîm ormanlarda gâyet kuvvetli Rus müfrezeleri menfâlardan kaçmış olan yerlileri taharrî için mütemâdi sûretde geşt ü güzâr ederler idi. Çünkü resmî Rusya, yurdlarına döndükleri zaman Moskova Çarlığı aleyhine ahâlîyi ayaklandıracak olan bu firârîlerin Rus hâkimiyetinin en bî-emân düşmanları olduklarını pek iyi biliyordu. Bu zavallılardan yakayı ele verenler hakkında revâ görülen işkenceler tüyleri ürpertecek kadar müdhiş idi. O bîçâreler birden telef edilseler, bu onlar için büyük bir nimet olurdu. Fakat bu basit cezâ Rus vahşîlerinin kalbindeki hırs-ı intikâmı teskîn edemiyordu. Onlar hem teşfî-i sadr etmek, hem firâr arzusunda bulunacak olanları tedhîş eylemek istiyorlardı. Bunun için yakalananların ayakları altında bıçak ile çentikler açılır ve bu kanlı paralara at kılırları sokulup sürtülürdü. Bu behîmâne işkenceye dūçâr edilenlerin çıldırdıcı evcâ duyduklarını söylemeğe hâcet var mıdır? Haftalarca süren ıztırâbât-ı müdhişeden sonra yaraları nihayet kapandığı zaman bu zavallılar sakat bir hâle gelmiş bulduklarından ancak bin zahmet ile ve âdetâ yerde sürünürcesine hareket edebiliyolardı. Yürümeğe artık mecâlleri kalmayan bu bîçâre kurbanlar kaçdıkları mahalle iâde olunurdu. Tabî'îdir ki onlar daha firâr etmeyi ve memleketlerinde yeniden isyânlar çıkarmağı hâtırlarına bile getiremezlerdi. Zâlim Rus hükümdârlarının vâsıta-i icrâiyeleri olan gaddar ve insaniyetsiz celladların şer ve mel'aneti yüzünden mâ-dâmü'l-hayât alîl ve sakat kalan yüzlerce Kafkasya delikanlıları en büyük bir yeis ve sefâlet içinde ömürlerinin son dakikasını beklemeğe mahkûm bulunuyordu.

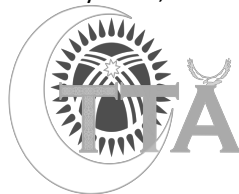
²³ Blokhavz: Etrafı dikenli tellerle çevrili, gözetleme imkanına sahip, hafif veya ağır piyade silahlarıyla donatılmış kapalı küçük alan. (<https://www.turkcebilgi.com/blokhavz>).

Rusların bu mezâlim-i vahşiyânesi, buna ma'rûz kalan akvâmı mukâbele-i bi'l-misle sevk ve mecbûr ettiğini söylemek zâiddir zannederiz. Bunun içindir ki Rusların tazyikât ve i'tisâfâtından artık bıkmış usanmış olan Kafkasya ahâlîsi ellerine geçirdikleri Ruslara merhametsizcesine muâmele ederler idi²⁴. Ruslar sinîn-i medîde devam eden müdhiş muhârebâtdan sonra Kafkasya dağlarını günden güne daha mahdûd bir sâha içine sıkışdırmağa muvaffak olmuşlar idi. Nihâyet bir gün geldi ki onlar Kafkasyalıların elinde kalan enson köyü, büyük, ve kahraman "Şamil" in en son melce ve tahassungâhını hücumî ile zabt ederek bi'z-zât Şamil' i dahi esir almışlardır. Artık bu vak'a üzerine Kafkasyalıların son mukâvemeti kırılmış ve vatanları da serâ-pâ Rus tahakkümüne terk ve teslîm edilmiş bulunuyordu. Ruslar, bu muzafferiyet-i kat'iyyelerini müte'âkib Kafkasya akvâm-ı mağlûbesine karşı biraz olsun itidâl ve mülâyemet ile hareket edecek yerde bi'l-akis eskisinden fazla bir unuf ve şiddet göstermeğe başladılar. Bütün kabâil topuyla takımıyla yerlerinden kaldırılarak Rusya'nın çift, saban görmemiş nâ-mütenâhî ovalarını işletdirmek üzere o ıssız havâlîye sevk edildi. Resmî Rus mehâfilinde bu cebrî nakil ve iskân mu'âmelesi "Şakîleri hilm-perver bir say ve gayrete alışdırmak" cümlesiyle ta'bîr ve tefsîr olunuyordu. Kafkasya Ruesâsının oğulları Rus usûl-i terbiyesince yetiştirilmek üzere Rus Mekâtib-i Askeriyesine verildi ve kendileri Ortodoks usûlüyle vaftiz edilerek fikren ve cüssen Rus ve Ortodoks olmaları için onlar da Rus lisânından başka bir lisân öğret ilmedi²⁵. Bu gençlere, kendi vatanlarına ve kavimdaşlarına karşı bir hiss-i istihkâr ve istihfâf telkînine çalışılıyor ve onların bu usûl-i terbiye sâyesinde bir gün Kafkasya'da Rusya hesabına propagandacılık yapacakları ümîd olunuyordu. Lâkin Ruslar bu noktada müdhiş sûretde aldaniyorlar idi. Zîrâ senelerce Rus mekteblerinde kalmış olan bu Kafkasya şebbânı, maskat-ı reislerinin o yüce ve sevimli dağlarına tekrâr kavuşur kavuşmaz Petersburg'da beynlerine zor ile yerleşdirmek istenilen bütün o calî efkâr ve nazariyâtı ân-ı vâhidde unutarak kendi

²⁴ Mehmet Saray, *Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1975, s. 107.

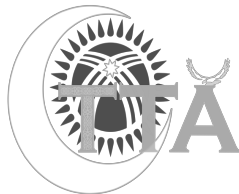
²⁵ Saray, *Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması*, s. 213.

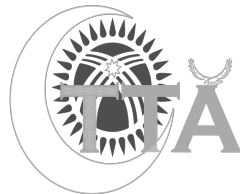
ırkdaşlarının davâsını tekrâr iltizâma koyuluyorlar idi. Henüz pek genç yaşda iken vâlidesinin ağuş-ı şefkatinden cebren uzaklaşdırılan ve bir Rus askerî mektebine konularak bunda bir çok seneler kaldıktan sonra nihâyet kaçmağa muvaffak olan ve bi'lâhire gizlice vatanına giderek orada pederinin olduğu kabîle efrâdıyla birlikde Rusya'ya karşı isyân bayrağını açmakla nihâyet bir müsâdemede esîr düşerek ma'lûl olduğu verem hastalığı hasebiyle hastahâneye yatırılan Kahraman Şamil'in oğullarından biri, o maraz-ı müdhişin tesirât-ı muhribesinden hemen hâlet-i nez'a geldiği bir sırada kendisine bakmakta olan Rus tabîbine demiş ki: "Küçük yaşımdan beri gurbetde yaşadığım için ve Rusçayı lisân-ı mâderzâdemden bile iyi konuştuğum için pederimi ve vatanımı âdetâ unutmuş idim. Lâkin asıl siz bana bu iki mukaddes hâtırayı unutturduğunuz içindir ki ben gerek kendimi gerek hânedânımı; vatanımızdan, hürriyetimizden cüdâ ve mahrûm eden sizlere karşı itfânâ-pezîr bir husûmet hissiyle mütehassis bulunuyordum ve dakîka-i mevtim geldiği zaman son sözüm sizin için bir kelime-i tel'în olacaktır!.."

Kafkasya akvâmının Rus hâkimiyetine karşı besledikleri gayzı ve intikâm hisleri bugüne kadar devâm edip gidiyor. Kafkasyalıların el-ân büyük ve en mukaddes emeli Rus boyunduruğunu kırıp atmağa muvaffak olmaktadır ve bunun içindir ki ihtilâl fikirleri hâlâ Kafkasyalılar arasında büyük bir revâc bulmaktadır v ekezâ bu sebebdendir ki şimdiye kadar Rusların Kafkasya'daki başlıca meşgaleleri birbirini hemen bilâ-fâsıla velî ve takîb eden isyânları kan ve ateş içinde boğmaktan ibâret olmuştur.

Resmî Rusya, hâkimiyetini Kafkasya'da tesîs ve temîn için kullandığı vesâitin aynını Asya-yı merkezîde ve Sibiryâ'da da tatbîk etmiş ve böyle yapmakla bu hükûmet o havâlî sekenesinin kulûbuna bizzât kendine karşı müteveccih sönmez husûmet ve adâvet duygusunu ilkâ eylemiştir. Öyle ki o halk tedricen şu kanâate geldiler ki Rus boyunduruğundan ve kamçısından kurtulmak için yalnız bir çâre vardır ki o da ihtilâl ve isyândır.

Çarlık Polonyalıları karşı dahi aynı gaddarlık ile muâmele eylemişir. Bidâyetde yani henüz bedbaht Polonya ilk mukâsemeye uğramadan evvel Rus zimamdârânı, kendi asilzâdegânı tarafından âdetâ derisi soyulmuş ve kanı emilmiş olan sefil ve mazlûm Polonya köylülerine Rus idâresi altında daha mes'ûd bir hayât ve istikbâl va'ad etmek sûretiyle o saf ve bîçâre çiftçi halkı arasında bir tarz-ı riyâkârânede te'mîne muvaffak olmuş idiler. Doğrusunu söylemek için âdetâ açıklıktan ölmek derecesine gelmiş ve memleketlerindeki zâdegan sınıfının mu'âmelât-ı hakşinâsânesinden bîzâr ve me'yûs kalmış olan Polonya milletinin kısm-ı azamı o zamanlara nazar-ı ümîdini Moskova'ya çevirmiş idi. Polonya asilzâdegânı ve bâ-husûs bunlar miyânında cesîm mâlikânelere ve azîm bir servete mâlik olanlar, heyet-i umûmiyeleri ile bir nev sülâle-i hükümdârî teşkîl etmekde idiler ki bu sülâleye mensûb azâların her biri ta'bîr-i diğlerle zengin zâdegândan beheri tâc ve taht-ı kralî üzerinde aynı hukûka malik bulunuyordu, o sûretle ki ikbâl-perest zâdegândan ba'zıları bu hakk-ı saltanatı vakit vakit silah kuvvetiyle te'mîn etdikleri vâki oluyordu. Asilzâdeler, zaman ile hod-be-hod pek büyük imtiyazlar elde etmişler idi ki yine kendi sınıflarına aid adamlardan tereküm eden meşveret şûrâları, adl ve hakkâniyet ve intizâm ve hürriyet gibi esaslar ile gayr-ı kâbil-i te'lîf olan o imtiyâzât-ı azîmeye nasılsa hükümler-i kânûniyeti vermişler idi. polonya krallarından (Yagallo)'nun zamân-ı saltanatından beri asilzâdelerin haksızlığı artık ayyuka çıkan diğerbir imtiyâzları daha vardı ki o da vukû'u sâbit bir cinâyet işlemiş olsalar bile haklarında bir mahkûmiyet i'lâm verilmeye kadar serbestçe gezebilmeleri idi. Az çok medenî memleketlerde bir misli daha görülmemiş olan bu muâfiyet pek çark-ı ahvâlde büyük cânîleri bile pençe-i adâletden kurtarmakda idi. Polonya'nın ilk kralları tarafından aşağı sınıfların te'mîn-i refâh ve masûniyeti için vaz edilmiş âdilâne kânunlar (Şilahta) ta'bîr olunan asilzâdegan meclislerince peyderpey ref olunmuş idi. Köylülerin can ve malı her dürlü ta'arruzdan berî olduğunu i'lân eden ve 1496 senesinde kral Büyük (Kaziçer) cânibinden neşr olunan kânûn bile ortadan kaldırıldı. Bir aralık asilzâdelerin zulm ve ta'addîsi öyle bir rütbeye vardı ki köylülerin sâhib-i mülk olmalarına ve kendi karyelerine aid umûrun idâresine

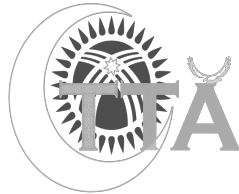

iştirâk etmelerine dahi müsâ'ade olunmadı. Her şey zâdegânın dest-i inhisârında bulunuyordu.

Lâkin onlar bir taraftan avâm takımını mutlak bir esârete karşı velev ki cüz'î bir sûrette muhâfaza ve himaye edebilecek son müdâfa'â silahlarını halkın elinden alırken diğer taraftan hükümdârı bütün itibâr ve nüfuzdan düşürecek (Şilahta) meclisine âlet ve bâzîce kılacak teşebbüslere girişmekden çekinmiyorlar idi. 1454'de Şilahta tarîk-i irticâ' ve istibdâdda bir adım daha atarak i'lân-ı harb ve akd-i silah etmek haklarının münhasıran asilzâdegâna âid olduğuna dâir bir karar verdi ve o meclisin tazyîk ve nüfûzu altında yaşayan kral (Alber) bundan daha ileriye vararak icrâ ve tevzi'-i adâlet hakkını asilzâdegâna terk ve tahsîs eyledi. O tarihten i'tibâren kral, kendisine teklîf olunan dört namzed arasında ancak bir dânesini hakimliğe nasb ve ta'yîn etmek hakkından başka artık bir salâhiyeti hâiz olmamağa başlamış idi. Hatta birkaç sene sonra mûmâ-ileyh bu son hakk-ı hükümrânîsini bile asilzâdelere terke mecbûr edildi. Bütün bunlar kâfi değil imiş gibi (Şilahta) meclisi 1573 tarihinde ittihâz ettiği bir karar ile kraldan artık son sıfat-ı hükümdâriyeyi bile nez eyledi. Çünkü o karar mücebince, kral için asilzâdegân meclis-i umûmîsinin rızâ ve muvâfakati lâhik olmaksızın veliahdî ta'yîn etmek, teehhül eylemek, düvel-i ecnebiye ile müzâkerâta girişmek ve evvelce de beyân olunduğu vechile i'lân-ı harb ve akd-i sulh etmek kat'iyen memnû' idi. aynı zamanda krala behemehâl iki senede bir meclis-i umûmîyi ictimâ'a da'vet etmek mecbûriyeti tahmîl olundu. Kralın bu şerâitden birini îfa etmemesi hâlinde kendi teba'a ve zîr-i destânı artık ona ne itâ'at edecek ne de sadâkat gösterecek idi.

Bu silsile-i icrâât ve tedâbîr ile Polonya'da hüküm ve nüfûz ve kuvvet ve kudretnâmına ne var idi ise hepsi meclise intikâl etdirildi ve kral ile erkân-ı hükûmet asilzâdegânın hizmetçileri derekesine indirildi.

Büyük zengin asilzâdegân âilelerinin memleket için bir belâyı azîm kesilmiş olan müfrit nüfûz ve kuvvetlerini bir hadd-i makûle ircâ etmek ve gerek kralı gerek milleti tedhîş eden muâmelât-ı müstebide ve keyfiyelerine hitâm vermek için Polonya karallarından (Vladislav)

1631'de Polonya'da ne kadar asilzâde âileleri var ise cümlesini azâsını bilâ-istisnâ umûmi bir meclis akdine davet eyledi. Bu meclisde, zengin, fakir, bilâ-istisnâ bi'l-cümle asil âilelerin ne kadar erkek azâları var ise kâffesinin baedmâ meclis-i umûmîde isbât-ı vücûd edecekleri ve bütün asilzâdegânın hukûk-ı mütesâviyeye mâlik olacakları zemîninde bir karâr ittihâz olundu. Ma'amâfih bütün asilzâdegânın meclisde hâzır bulunmaları müstahîl olduğundan mesele, nâhiye başına birkaç mebûs intihâbı sûretiyle hal olundu. Bu mebûsların mensûb oldukları nâhiyeden gayrı yerlerdeki asilzâdegânın ilkââtına kapılmalarına meydan bırakmamak üzere meclise gelmek üzere yola çıkacakları zaman kendilerine muayyen bir tarîk irâe edilir ve bu tarîk üzerinde her dürlü ihtimâlata karşı bir takım tedâbîrâtda bulunulurdu. Nefs-i meclisde akalliyetde kalacak olanların ekseriyet tarafından dûçâr-ı tehdîd ve tazyîk edilmesini men için "serbestî-i re'y" usûlü ihdâs olundu ki bu usûle tevfiikan meclis ancak ittifâk-ı ârâ ile ittihâz-ı mukarrerâta salahiyetdâr bulunmakta ve lâkin tek bir re'y-i muhâlif karâr-ı müttehizi ref' ve ibtâl için kâfi gelmekte idi. Ma'amâfih meclisdeki ekseriyetin bir veya birkaç re'y-i muhâlife rağmen kararında ısrâr v esebât etmesi hâlinde muhalifler (Protonisyamento) denilen bir nev' isyân ile o karâra mukâvemet etmek hakkını ihrâz ediyorlar idi. bunun netîcesi olarak muhâlifine mensûb Polonya asilzâdegânından ba'zıları kendi rızâ ve ihtiyârlarına mugâyir olarak kabûl vetatbîk edilen ba'zı kavânîni hüküm ve i'tibârdan iskât için demin bahs ettiğimiz hakdan istifâde ederek memleket dâhilinde (Konfederasyon) tesmiye olunan bir takım meşrû' isyânları vücûda getirdiler. Ma'amâfih muvâfakat mevkiindeki fırkalar dahi muhâliflerin mukâvemet-i fi'liyesini vesâit-i zecriye ile akîm ve te'sîrsiz bırakmak için beynlerinde (Liğ) denilen ittifâkları akd etmek hakkına mâlik bulunmaları hasebiyle asilzâdegân ile ekseriyâ hâl-i harbde bulunmakta idiler. Ve bu harb, cümlesi Polonya tâc ve tahtı üzerinde bir hakk-ı saltanat iddiâ eden ve birbirini mahv ve ifnâ için kânûn-ı esâsinin bahş ettiği hak ve salâhiyete istinâd eyleyen büyük ve kibâr âileleri arasında cereyân ediyordu.

Bu biçim ilk kıyâm ve ihtilâl kralı (Sigismund)'un devr-i hükûmetinde zuhûr etdi²⁶ ve o zaman hâl inikâdda bulunan meclis bu nev isyânların meşrû'iyetini tasdik ve te'mîn eden bir kânun neşr ve i'lan etmeğe kadar vardı. Artık bu kânunun isdârı üzerine Polonya başdan aşağı bir meydan-ı herc ü merc kesildi. Polonya asilzâdegânından "Serbestî-i re'y" hakkından mahrûm kalan Polonya krallarından meşhûr "Jan Soviyesky) 4 Temmuz 1661 tarihinde meclis-i umûmî huzûrunda îrâd ettiği bir nutukda; Polonya'daki hâl-i iğtişâş ve tezebzübün bir müddet daha devâmı hâlinde o memleketin muhakkak olarak komşuları beyninde inkısama uğrayacağını, bir sûret-i kâhinânede keşif ve beyân eyledi. Ne çâre ki müşârunileyhin bu ihtârât-ı vahîmânesine havâle-i mes' ve i'tibâr eden olmadı. Taht-ı kralîyi elde etmek üzere birbirleriyle lâ-yenkâtî' mübâreze ve muhârebe eden büyük âileler arasındaki istirkâb ve muhâsede devâm eyledi. İhtirâzâtlarını tatmînden başka kayd ve endîşeleri olmayan muhtelif partilerden birisi Avusturya'dan istimdâd ettiği zaman diğerleri kâh Almanlardan kâh Ruslardan talebi mu'âvenet edeler idi. Açlıktan kırılan ve en kara zulm ve istibdâd altında yaşayan bîçâre milleti ise hiç kims düşünmüyordu. Polonya bu felâketâmez ahvâl içinde kıvranıp dururken Rus erbâb-ı fesâd ve tahrîki memleketde dolaplarını istedikleri gibi çevirmekte, ve cebr ve cefâ göre göre nihâyet kendi hükûmetlerinden bütün ümîdlerini kesmiş olan zavallı Polonya köylülerine hürriyet ve adâlet, refâh ve sa'âdet ancak Moskova idâresinden gelebileceği kanâ'atini telkîn eylemekte idiler. Ve gayr-ı kâbil olan şey 1772 senesinde oldu: "Polonya'nın ilk taksîmi". Ma'amâfîh bu ilk ameleye-i cerrâhiyeden sonra dahi on milyon nüfûsu hâvî Polonya kütüğü kalmış idi. Eğer Polonya asilzâdegân sınıfı kendi vatanlarının başına gelen musîbet-i müdhişeden ciddî ve hakîkî bir dest-i ibret ve intibah çıkarmak iktidâr ve basîretini göstermiş, biraz da fukarâ sınıfını düşünmek mürüvetinde bulunmuş olsa idi, belki Polonya hükûmeti bugün bile henüz mevcûd

²⁶ Polonya'nın ilk taksim yılının 1772 olduğu Mehmet Kocaoğlu'nun "Rusya'nın Tarihine Düşen Emperyalist Gölgesi", adlı makalede de belirtilmiştir. (Mehmet Kocaoğlu, "Rusya'nın Tarihine Düşen Emperyalist Gölgesi", *Bilgi-3* Güz 96, ss.39-51)

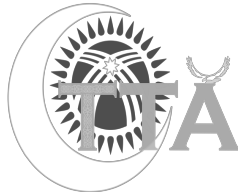
ve pâydâr olurdu. Halbuki Polonya asilzâdeleri Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından Polonya'ya indirilen darbeden sonra dahi akıllanmayarak eski sefihâne tarz-ı ma'îşetlerine, eski kavgalarına devâm etdiler ve sefâlet ve mahrûmiyet içinde mahvolmak derecesine gelmiş olan ahâlînin tehvîn-i zarûret ve ihtiyâcı için en ufak bir himmetde bile bulunmadılar. Polonyayı kurtarmak artık mümkün değil idi. Binâenaleyh bu memleket, komşuları arasında son ve latîf bir taksîme uğradı.

Rusya Polonya'ya ilk sokulduğu vakit ora ahalisine hürriyet ve refâhiyet va'at eylemiş idi. Moskova hükûmeti bu sözünde durmuş olsa idi, Polonya ahâlisi o hükûmete çabuk ısınacak ve Polonyalı asilzâdeler Rus idâresiyle nihâyet çâr-nâ-çâr barışacak idi. Lâkin Polonya'da Rus hâkimiyetinin te'sîsi üzerinden henüz uzun bir zaman geçmeden o memleket ahâlisi kendi zâdegânının çürümü ve fesâdlanmış idâresi yerine bütün ma'rifet ve hüneri köylülerin sırtına fütût (bir Rus kırbacıdır) darbelerini vurmaktan ve ceblerindeki son kuruşunu da aşırırmaktan ibâret bir idâre kâim olduğunun farkına vardı. Ve en fenâsı olmak üzere hükûmet-i cedîde, Polonya milletinin en son -vâkı'an ma'nevî- serveti hükmünde olan lisânıyla dînini dahi kaldırmağa başladı. Bunun netîcesi olarak Polonya kendi asilzâdegânı zamân-ı idâresinden çekmiş olduğu azâb ve ıztırâbı unutarak Rus zâlimlerine karşı yürümek için o asilzâdeler ile birlik oldu. (1830) senesi Teşrîn-i sâninin otuzuncu günü, geceleyin Varşova'da zâdegân ve avâm sınıfının ittihât ve iştirâkiyle malûm ve büyük ihtilâl zuhûr etdi. Asilzâdegânın o zaman taleb ettikleri şey Rus idâresi altında muhtâr bir Polonya üzerindeki bütün kuvvet ve hâkimiyet ve hükümrânîsini sâdece lağv ve ibtâl eylediler. Sebeb-i izmihlâlleri olan Rusya'nın tatlı ve aldadıcı sözlerine bir zamanlar kulak asmış olmalarından dolayı acı bir nedâmet duyan Polonyalılar bir sene müddetle hasm-ı cânlarına karşı gayr-ı kâbil-i tasavvur bir fedâkarlıkla cansiperane harp ettiler. Nihâyet Ruslar'ın (8 Eylül 1831'de) Varşova'yı hücum ile zabt etmeleri üzerinedir ki bu mücâdele-i hûnrîzâne hitâm buldu. Rus, bu muzafferiyet üzerine kaba ve merhametsiz yumruğunun bütün ağırlığını Polonyalılara hissettirdi. Binlerce Polonyalı ya mahbese

tukuldu ya Sibiryâ menfâlarına sürüldü. Asilzâdegânın o müşa'şâ' ve müdebdeb şatoları hâk ile yeksân edildi. Köylülerin kulübeleri ve mandraları yakıldı. Genç ve erkek Polonya çocuklarını aşırnak maksadıyla ve hükûmetin müsâadesiyle memleketin her tarafından eşkiyâ çeteleri dolaşıyordu. Aşırılan bu çocuklar kâh mekâtib-i askeriyeye, kâh yetimhânelere konarak orada kendilerine sırf milli Rus terbiyesi verilirdi. Rusya hükûmeti, bu tarz hareketiyle Polonya ensâl-i âtiyesi arasında fikr-i milliyeti kökünden kazabileceğine emin idi. Lâkin o hükûmet cânibinden tevessül olunan bütün tedâbîr-i cebriye ve tazîkiyeye rağmen Polonya milleti arasındaki efkâr-ı ihtilâliyyeyi tamâmıyla ref' ve mahv etmek mümkün olmuyordu. 1861 senesinde ikinci Polonya isyânı vukû'a geldi. Bir çete muhârebesi hâlinde idâme edilen bu kıyâm tam iki sene sürdü. Bu ikinci isyân basıldıktan sonra Rus zimemdârânı Polonya milletini akrep tabî'at ve mâhiyetinde bir takım esâfil ile zehirlemeğe çalışmışlarsa da Polonya'nın cismine sokulan her zehirli iğne o kavmin Rusya'ya karşı duyduğu müdhîş bazı ve adâveti artırmakdan başka bir şeye yaramadı. Dünya bilirki fikr-i isyân Polonyalıların ruh-ı sânisî hükümüne geçmiştir ve bunun içindir ki bu millet Rus çarlığının menfûr ve müstekreh boyunduruğunu üzerinden atmak için ancak münâsib ve müsâ'id bir fırsatın zuhûrunu kolluyor. Rusya cidden istese idi kendi asilzâdelerinin müfsid ve mütefessih idâresi altında varta-i sefâlet ve mezelletin en derin noktasına yuvarlanmış olan Polonyalıları pek az bir himmet ve zahmet ile memnûn edebilecek ve onlardan en sadık Rus tebaası yapabilecek idi. bunun için Rusya'nın Polonyalıları îsâr ettiği mevâ'idin ancak en cüz'î bir kısmını ihtiyâr etmesi kâfi gelecek idi. Lâkin Rusya'nın bu güzel va'adlerinden her biri bir riyâkârlığı, bir ihâneti setr ve ihfâ ediyordu. Asya ve Kafkasya akvâmı hakkında yapıldığı gibi Polonyalıları dahi tereyağlı ekmek verilecek yerde kamçı darbeleri verilmiştir. Bu siyâset-i sakîme ve zâlimenin netîcesi olarak her Polonyalının kalbinde Rusya'ya karşı hiçbir şey ile imhâsı kâbil olmayan mahûf bir kin ve intikâm hissi yaşıyor.

Rusya'yı Polonya'da her dâim komplolar, sû-i kasdler, isyânlar ile karşılaştıran esbâbın aynı, Finlanda'yı dahi bir isyân ve ihtilâl ocağına

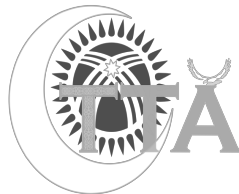

çevirmişdir²⁷. Rus zimamdârları Finlanda ahâlîsine neler neler vaat ve temîn ve yemîn etmediler?! Fakat bütün bu vaadler, bu temînler bu yeminler hâinâne ve iblisâne bir sûretde birer birer geri alındı. Muhtelif ve müteaddid harb meydanlarında Rus çarlığının azamet ve satveti için kanını en büyük bir semâhat ile dökmüş olan Finlanda ahâlîsi Rus müstebidleri tarafından takîb ve tervîc edilen şeytanetkârâne sevk ve teşriyle âdetâ zor ile ihtilâlin kucağına atıldı²⁸. En sâkin ve halîm Finlandalılar bile Rusya'nın hiç kimsede sabır ve tahammül bırakmayan mu'âmelât-ı keyfiye ve mütahakkümânesi karşısında silah isyâna sarılmaktan başka çâre-i necât olmadığını iyiden iyiye anlamışlardır. Bütün Finlandalılar kendi memleketlerinde bulunan Rus memûrlarını bir kurşun ile hâk-ı helâke sekmeyi kendileri için mukaddes bir vazîfe-i vataniye addediyorlar. Finlanda diktatörü General (Boberikof)'u tabanca ile katl ve itlâf eden Finlanda a'yânından (Şavman)'ın oğlunun bu hareketi bütün Finlanda ahâlîsinin kalbinde fevân ve tuğyan eden umûmî hissiyât-ı intikâmkârânenin bir tezâhür-i alenîsi sûretinde telakkî ve tefsîr edilmelidir.

Rus târihine atığımız ric'î nazar-ı tedkîk bize gösterdi ki Ruslar tarafından fetih ve teshîr edilen memâlik-i muhtelif ahâlîsi bu güne kadar hâkimleri ile dâimî bir hâl-i cidâl ve mübâreze üzere yaşamışlardır. Bundan evvel verdiğimiz îzâhat ve tafsîlâtdan anlaşılacağı vechile bu müebbed cenk ve cidâlin aslı sebebi Rusyaca boyunduruk altına alınan milletleri Ruslaştırmak için mütemâdî gayretler sarf edilmesinden ve bu milletlere eski hürriyetlerinden hiçbirinin îade edilmemesinden ve bir de âdetâ birer şakî gibi hareket

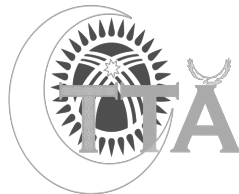
²⁷ Ruslaştırmada, Türk-Tatar ve Finlandyalılar birinci planda ele alındı. Türkleri Ruslaştırmak için Elminski Mektebi ile işe başlandı. Elminski, bilhassa Türkçeye vakıf ve Türk lehçelerinin hususiyetlerine hakim, diğer şark dillerinde bile misyoner bir keşîş idi. Türklüğe karşı sınırsız bir kin ve nefret taşıyor, Türk harflerini yasak edilmesini, bütün Türklerin Türkiye ile irtibatlarının kesilmesini ve zorla Ruslaştırılmalarını istiyordu. (Yahya Okçu, Türk-Rus Mücadelesi, Berikan Yayınları, 2004, s.29).

²⁸ Yahya Okçu, Türk-Rus Mücadelesi, Berikan Yayınları, 2004, s.29).

eden Rus memurlarının o havâli-i meftûhaya gönderilmesinden ileri gelmektedir.

Binâenaleyh Rusya hükûmeti hemen her atdığı adımlara pusu kurmuş bir sürü ihtilâlciler ile karşı karşıya geliyor ve altdan alta yanan nâr-ı isyân arasına faâliyete gelen bürkânlar gibi vakit vakit mahûf alevler saçıyor ise bütün bu tehlikeli emârât ve alâimi Rus siyâset-i gaddârânesinin bir netîce-i zarûriyesi olarak telakkî etmek lâzım gelir. Hareket-i ihtilâliyenin neden yalnız Ruslar ile meskûn olmayan havâliye münhasır kalmadığını ve en koyu, en dindar Rusların bile mukîm buldukları hıttalarda dahi ne için günden güne tevessü ve inkişâf ettiğini anlamak için Rus tarihini şöyle bir nazar-ı emândan geçirmek kâfîdir. Müstakil Rus kilisesinin ve Rus patrikliğinin sûret-i tesîsini nakil ve hikâye için yapmış olduğumuz tarihçedeki tafsîlâtdan müstebân olduğu üzere reis-i kârdaki Rus müstebidleri, tezâyüd ve i'tilâ-yı kudret-i nüfûzlarında en mühim bir âmil ve müessir vazîfesini ifâ etmiş olan bu tesîsât-ı dîniyeyi ayaklar altına almaktan ve nefis-i Rusya'da en büyük istinâdgâhlarından birini teşkil eden ruhbân heyetine bile yumruklarının sertliğini hissettirmekten çekinmemişlerdir. O sûretle esâsât ve teşkilâtı itibâriyle Rusya hükûmetine o kadar müşâbehetler arz eden ve bu hükûmetin lâzım-ı gayr-ı müfârıkı addolunmak lâzım gelen Rus kilisesi nihâyet ancak kerhen Rus zimandârânının arzu ve emirlerini yerine getiriyordu. Çarlık ve kilise arasındaki ihtilâf zımnî Rusya'ya Hıristiyanlık dîni idhâl olduğu günden itibâren fî-yevminâ hâzâ devâm edip gelmiştir. Bu eserin biraz daha yukarısında görmüş idik ki çarlığın idâre-i gaddârâne ve müstebidesine karşı ruhbân beyninde hâsıl olan muhâlefet ve mukâvemet, zaman ile tedricen artmış ve nihâyet, çarlığın esâreti altından kilisenin istihlâsını hedef ittihâz eden günden güne mütezâyid ve müteşeddad bir harekete münkalib olmuştur. Petersburg'daki Rus amelesine kışlık sarayı önünde büyük bir nümâyış yapıran Papas (Gabon) Rus kilisesinin kendi menâfi'-i hakîkiye-asliyesine muhâlif olarak çarlığa körü körüne artık itâat etmemesini ve esâret zincirleri içinde âhu figân eden Rus milletinin terfih ve ikdâr hâline çalışmağa başlamasını katiyyen ve şediden talep eden lâ-yüad râhiblerden ancak biridir. Vâkı'an Rus

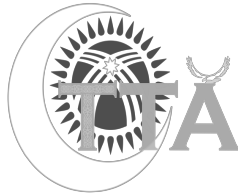

kilisesinin kuvvet ve nüfuzu çarlığın kudret ve itibarıyla kâim olmasına nazaran o kilisenin çarlığa açıktan açığa meydan okumağa karar vereceği zamana kadar daha epey bir müddet geçecektir. Lâkin çarlıktan aldıkları küllî maâşâta mukâbil o makâmın mutî' ve tabasbuskâr hizmetçileri olan sanâdî-i istibdâd ile el ele ve yan yana yürümekle Rus kilisesinin ahâlî üzerindeki nüfuz-ı ma'nevîsini nihâyet elden çıkaracağı korkularının ruhbân takımının zihninde yer tutmuş olması rus milletinin el-eyvüm ne derecelerde tahammül-güzâr bir rakaba-e iesâret altında yaşadığını ve Rus zimamdârlarına karşı ne derin bir gayz ve nefret beslediğini gösterir ahvâldendir. Hareket-i ihtilâliyenin, Rusyanın bütün akvâmı ve bütün sunûf-ı ahâlîsi arasında günden güne tevsî-i dâire-i sirâyet etmesinin sebep ve hikmeti işte bu noktadadır. Eğer Rus zimamdârânı hiç olmazsa hâlis Ruslara hürriyet-i siyâsiyeyi bahş ve refâhiyet-i iktisâdiyeyi te'mîn sûretiyle o kitle-i azîmeyi memnûn etmiş olsalar idi hoşnûdlardan mürekkeb bir unsur, hâkimiyetlerine sağlam bir esâs vetemel olacak ve peyder pey Rus havza-i idâresine alınan akvâm-ı muhtelif-e ecnebiyeyi o unsurun muâveneti sâyesinde temsil ve temessül etmek ve nihâyet Moskofluğa sâdik ve merbût teba'aya kalb eylemek mümkün bulunacak idi. Halbuki Ortodoksluğa kavî bir îmânile bağlı olan ve çara karşı köpekçesine bir sadâkat ve mutâvaat gösteren hâlis Rusların bile en müdhiş bir sefâlet ve esâret hayâtını geçirmekte olduklarını görüyoruz. O halde çarlığın asâsı altında yaşamak isteyen hangi millet kalıyor? Esâsen saf ve iyi tabîatlı olan Rus milleti ancak Rus idâresindeki sâir akvâmın mücâhede-i hürriyet-perverânesini gördüğü zamandır ki dalmış olduğu sefâlet-i mâddiye ve ma'neviyenin ne derece müdhiş olduğunu anladı. Nihâyet asırlarca devâm etmiş olan cehâlet ve gaflet uykusundan uyanarak "babacığım" diye hitâb ve tayîn ettiği çarın esâsen azâsı binlere bâliğ olan ve hayâtları sefâhet ve rezâlet içinde geçen bir serseri ve eşkıyâ çetesinin reisi olmakdan başka bir mâhiyeti olmadığını derk etdi. Çarın gaddâr, menfaatperest ve riyâkar hizmetkârları memâlik-i ecnebiyedeki efkâr ve mücâhedât-ı hürriyet-perverânedeki Rus ahâlîsini habersiz bırakmak üzere Rusya'yı bir sûr-ı Çin ile çevirmekden gerçi geri durmadılar, lâkin hukûk ve haysiyet-i beşer nazariyâtını bütün insânlar arasında neşr ve ta'mîm için garbın yüksek

fikirli ve asil kalpli ulemâsı tarafından yapılan propagandanın kuvve-i sehâresi karşısında ahlâksız ve vicdânsız Rus me'mûrlarının ahmak ve desîsekâr tedâbir-i mâni'aları kâr etmedi. Garbın nûr-ı irfânı, Rusyayı kaplayan perde-i zulmeti nihâyet çâk çâk etdi.

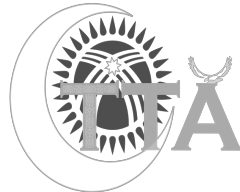
Her yerde olduğu gibi Rusya'da dahi tahsildeki gençler hareket-i ahrârâneye rehber ve pîşvâ oldular. Ve 6 Kânûn-ı evvel 1876'da ilk def'a olarak Petersburg ahâlîsi nâ-mesbûk ve nâ-me'mûl bir nümâyîş karşısında bulundular. O gün ellerinde alâmet-i ihtilâl olan kırmızı bayrağı taşıyan binlerce mekâtib-i âliye talebe ve talebâtı şehrin bir çok câddelerini dolaşarak ahâliyi çarlık istibdâdına karşı kıyâm ve isyâna davet eylediler. Aradan az bir zaman geçer geçmez amele takımı dahi bu hareket ve cereyâna tâbi' ve pîrev oldu ve birkaç sene sonra orta sınıflar ve bunlara ittifâkan tabakât-ı âliye-i münevvere, koca bir milletin hukûk-ı insâniyesini istihsâl ve istirdâd için sâha-i mübârezeye atıldılar. Bütün bu tabakât ve sunûf Rusya'da hürriyet uğurunda ilk hareketler nümâyân olduğu zamana kadar fesâd-ı ahlâkın son dereke ve seviyesine düşmüş ve şekâveti san'at ittihâz etmiş bir me'mûr gürûhunun havâ ve hevesine tamâmıyla râm ve zebûn bulunuyor idi. Bu eşkiyâ mahbeslerin müteaffin ve bozuk havasını teneffüs etmeyen Rus tebaasını haraca keserek onlardan her vesilede bin dürlü tehdîdler ile rüşvetler ve bahşişler koparırlar idi. Rusya'da bir zamanlar biraz serbestçe nefes almak isteyen her ferd para ile bir me'mûrun himâyesini satın almağa mecbûr idi. Kaç dâne sâhib-i i'tibâr ve mevki' Rus tebaası, sırf alçak ve hâin bir me'mûrun kendilerinden istediği fidye-i necâtı vermekden imtinâ ettikleri için bu memûrun iftirâkârâne bir ihbârı üzerine hapse atılmış ve yâ Sibiryaya sürülmüşdür. Kaç dânesi, mahzâ Rusya'nın bedenine sülûk gibi yapışmış olan me'mûrların gayrı meşrû hırsını tamâmıyla teskîne râzi olmadıklarından dolayı bütün mâl ve meleklerinden mahrûm edildi. Bu yoldaki tazyîkât ve itisâfâtı gören en sâkin ve serîn kanlı Rusların bile, nihâyet sabır ve itidâli elden bırakarak, Rus milletini varta-i izmihlâle sürükleyen seyyiâta bir nihâyet vermek üzere silah-ı isyâna sarılmak ihtiyâc ve lüzûmunu tuymaları kadar mantikî ve tabî'î ne olabilir?

Aşağı ve orta Rus sınıflarında mevcûd olan galeyân ve tuğyân-ı hissiyât, asilzâdegân arasında dahi meşhûd olmaktadır. Zîrâ Rus hükümdârları kendi maaşlı hizmetkârlarının kudret ve nüfuzunu mümkün olduğu kadar artırabilmek için zâdegânı dahi iz'âc ve tazyik etmekden ve tadrîcen i'tibâr ve haysiyetden düşürmekden geri durmadılar. Rus zâdegânı me'mûrîn gürûhunun azar azar bütün menâsıba el uzatmasına ve rütbe ve nişân gibi vesâit-i taltîfiyenin kâffesini kendi inhisârı altına almasına karşı artık lâ-kayd kalamadı. Her gün biraz daha artan kudret ve nuhvetleri ile me'mûrlar, büyük küçük, zengin fakir tekmîl efrâd-ı millet için hakîkî bir âfet kesilmişler idi. Rus zâdegânı tamâyülât-ı ihtilâlkârâne cihetinden şimdi sunûf-ı sâireden hiç de geri kalmıyorlar. Çünkü onlar az çok serbest düşünen ve sevilen sâir efrâd-ı millet gibi kuvve-i zâbitanın tarassud ve nezâret-i dâimesi altında yaşamaktan, ertesi sabah ansızın habse atılmak endîşesiyle her akşam yatağa yatmaktan bezmişdirler.

Rus milletinin ancak bir kısmı şimdilik nisbî bir sükûn içinde yaşıyor ki o da köylülerdir. Zavallı Mojik! O, okuyup yazmasını bilmiyor ve kendi at veya ineği ile birlikde aynı ahurda yatıyor, o kendi kendini bir hayvan, bütün müddet-i hayâtınca çiftini sürmeğe ve ağzından ancak sert ve âmirâne sözler çıkan memûr efendinin kırbaç şakırdısı önünde itâatkârâne ve mütevekkilâne boyun eğmeğe mahkûm bir öküzden başka bir şey zan ve farz etmiyor²⁹. Gerçi hayât ve faâliyet-i sanâ'iyesi az çok münkeşif havâlide ve bu havâlîye mücâvir menâtıkda oturan köylülerin zihnine ihtilâl fikirleri biraz hulûl etmeğe başladı ise de uzak yerlerde el-ân ölüm gibi bir sükûn ve sükût hüküm sürüyor. Çarlık sarsılmış mevkiini muhâfaza için muhtâc olduğu mâddi kuvvetleri işte uzak yerlerden almaktadır. Lâkin bu hâl daha ne kadar devam edebilecek! Rusya'nın Irak köylerine fikr-i ihtilâl girinceye kadar daha ne kadar müddet geçecek? Zannetmeyiniz ki Rusya'nın her tarafına dâl budak salmakda olan hareket-i ihtilâliyeden bu uzak mahaller daha

²⁹ Rus köylüsünün durumu Falih Rifkı Aytay'ın Yeni Rusya adlı eserinde de aynen bu şekilde anlatılmıştır. (Falih Rifkı Atay, *Yeni Rusya*, Hakimiyet-i Milliye, Ankara 1931, s. 52)

uzun zaman mahfûz kalabilsin. O vakit çarlık icrâ-yı tahakküm için hangi kuvvete istinâd edecek? Heyet-i me'mûrînin yüzde doksanının teşkîl eden küçük me'mûrlara mı? büyük me'mûrların mu'âmelât-ı fuzûliye ve keyfiyesinden cidden bî-zâr olmağa başlayan bu küçük me'mûrlar da dah ifikr-i isyân uyanmağa başlıyor. Yoksa çâr orduya mı güvenecek? Neferler, şimdiden kendi kendilerinin zulmdîde Rus köylüsünün şerîk-i âlâm ve ıztırâbâtı addetmeğe başlıyorlar. Kalıyor heyet-i zâbitân! Halbuki ancak karınlarını doyuracak kadar ma'aş alan binbaşidan aşağı rütbedeki zâbitler, hırsızlık ile zenginleşen ve bu sâyede sefâhet ve âlâyîş içinde yaşayan büyük zâbitlere nazar-ı hased ile bakıyorlar ve gizliden gizliye ihtilâlcilere karşı teveccüh ve muhabbet gösteriyorlar. Hayır, Rus müstebidleri sıkıya geldikleri zaman hakikatde hiçbir tarafın hiçbir sınıfın mu'âvenetine istinâd edemeyeceklerdir. Çünkü onlar eski günahlarının cezâsını çekiyorlar. İşledikleri günâh ise kendi ef'âl-i zâlimâne ve mütehakkimâneleri ile Rus milletinin kâffe-i tabakâtında ihtilâl fikir ve hislerini âdetâ zor ile neşv ü nemâ etdirmiş olmalarıdır. Bunun içindir ki tekrâr ediyoruz, Rus târihi, Rus ihtilâli tarihidir. Bu ihtilâl ateşi Rus binâ-yı hükümetini her taraftan sarmışdır ve nihâyet bir gün gelecek ki o mu'azzam yapı, dehşetli bir taraka ile müdhiş alevler içinde yıkılıp mahvolacaktır.

Kaynakça

AĞAOĞLU, Samet, *Sovyet Rusya İmparatorluğu*, Baha Matbaası, İstanbul 1967.

ATAÖV, Türkkaya, *Rus Devleti'nin Kuruluşu*, AÜSBF Dergisi, 23(4), ss. 215-243

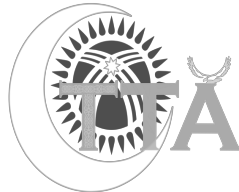
ATAY, Falih Rıfki, *Yeni Rusya*, Hakimiyet-i Milliye, Ankara 1931.

BAHARÇİÇEK, Abdulkadir, Osman Ağır, "Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi", *Birey ve Toplum Dergisi*, C. 4, Sayı: 8, 2014, ss. 5-25.

DEVLET, Nadir, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi*, TTK, Ankara 2014.

GÖKKAYA, A. Kürşat, Cemil Cahit Yeşilbursa, *Yeni ve Yakınçağ Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2010.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, TTK, Ankara 1996.

KOCABAŞ, Süleyman *Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, Vatan Yayınları, İstanbul 1989.

KOCAOĞLU, Mehmet, "Rusya'nın Tarihine Düşen Emperyalist Gölgesi", *Bilig-3* Güz 96, ss. 39-51.

KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, TTK, Ankara 1999.

_____, *Türkiye ve Rusya*, TTK, Ankara 2011.

OKÇU, Yahya, *Türk –Rus Mücadelesi*, Berikan Yayınları, Ankara 2004.

SARAY, Mehmet, *Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1975.

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali, *Rusya Tarihi*, Kanaat Kitabevi, Ankara 1939.

